

Володимир Собчук

ФОРМУВАННЯ ЛАТИФУНДІЙ КНЯЗІВ ЖАСЛАВСЬКИХ НА ВОЛИНІ (ДО КІНЦЯ XVI СТОЛІТТЯ)

Князів Жаславських започаткував Юрій Васильович Острозький, який після поділу з братом Іваном, проведеного не пізніше квітня 1463 р., перебрався на проживання в поселення Жаславль і з часом перейшов на прізвище¹, похідне від назви нової резиденції. У полі зору дослідників він перебуває від 1461 до 1496 р., причому в давніших згадках фігурує ще як Острозький², а в пізніших – уже як Жаславський³. Загалом рід існував близько двох з половиною століть, протягом яких змінилося 8 поколінь. У чоловічій лінії його замикає Олександр-Януш на Острозі Жаславський (помер 1673 р.), а в жіночій – сестра останнього Теофіля-Людвіка, спочатку дружина князя Дмитра-Юрія Вишневецького, а пізніше – Юзефа-Кароля Любомирського (померла 15 листопада 1709 р.⁴).

З кінця XVI ст. Жаславські включали в свою родову назву складову з *Острога*, яка наголошувала на їхньому походженні, а в останніх двох поколіннях додавали компонент *на Острозі*, що констатував посідання вже ними первісного гнізда предків. Принагідно зазначу, що домінуюча в сучасній літературі назва *Заславський* скалькована з польської мови. У пам'ятках староукраїнською мовою топонім, від якого вона походить, трапляється у формах *Жеславль*, *Жославль* і *Жаславль*, а саме прізвище – *Жеславский*, *Жославский* і *Жаславский*, причому в давніших текстах у першому складі цих власних назв переважає літера *-е-*, а в пізніших – літери *-а-*. З огляду на сказане я користуюся формами *Жаславль* і *Жаславський*.

¹ Власні назви, які додавалися до особових імен людей і здебільшого передавалися в спадок, на відміну від сучасних онімів цього типу, не мали юридичного закріплення і були мінливими, тому тут і далі вони позначаються словом *прізвище* тільки умовно.

² Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – Lwów, 1887. – Т. 1: 1366–1506 / Wyd. pod kier. Z.L. Radziwińskiego przy współudziale P. Skobielskiego i B. Gorczaka (далі: AS. – Т. 1). – Т. 1. – С. 44 (20.IV.1461, Берестя; уточнення дати див. Ibid. – С. 160), 53 (2.V.1461, Липа).

³ Lietuvos Metrika. – Vilnius, 2004. – Kn. Nr. 4: (1479–1491): Užrašymų kn. 4 / Parengė L. Anužytė. – P. 85 (2.VI.1489); AS. – Т. 1. – С. 62–63 (26.VI.1496, Берестя; уточнення дати див. Ibid. – С. 161); Фелонюк А. “Лист продажний” князя Юрія Заславського панові Семену Олізаровичу на село Білашів 1496 року // Дермань і Мізоч в історії та культурі Волині. – Вип. 3. – Рівне, 2023. – С. 5–21.

⁴ Czarnańska I. Wiśniowieccy: Monografia rodu. – Poznań, 2007. – С. 341–346.

На початку раннього нового часу Жаславські становили одну з найпомітніших груп нобілітету Середньо-Східної Європи. На кінець першої третини XVII ст. жодна інша фамілія Речі Посполитої не могла рівнятися з ними за розмірами нерухомості. Лише на Волині вони мали 21 609 $\frac{1}{3}$ димів підданих (табл. 1). На землях сімейства проживала п'ята частина населення воєводства. Левина пайка цих володінь – це маєтки, отримані завдяки шлюбам із репрезентантками князів Сангушків та Острозьких. Спадкові маєтки, вислуги й куплі налічували 4537 димів (усі – в Кременецькому повіті)⁵. Хоча ці володіння становили тільки п'яту частину нерухомості роду на Волині (21% підданих), вони послужили йому передумовою успішних матримоніальних зв'язків, що супроводжувалися різючим нарощуванням ресурсів, і переміщення наприкінці XVI – на початку XVII ст. на вершини економічної і соціально-політичної драбин польсько-литовської держави.

Таблиця 1. Латифундії князів Жаславських на Волині станом на 1629 р.

Адміністративно-територіальна одиниця	Кількість димів	Питома вага димів	
		у маєтках роду на Волині	у повітах і воєводстві
Володимирський повіт	2715	12,56%	19,51%
Кременецький повіт	8485	39,27%	25,04%
Луцький повіт	10 949 $\frac{1}{3}$	50,67%	18,05%
Волинське воєводство	21 609 $\frac{1}{3}$	100,00%	19,92%

Складено за: Баранович О. Залюднення України перед Хмельниччиною. Волинське воєводство. – Київ, 1931. – С. 146, 155.

Джерела з історії князів Жаславських та їхніх володінь відклалися в родовому архіві, що дійшов до нас як складова архіву князів Сангушків, в актових книгах адміністративних і судових установ Волині та інших регіонів Середньо-Східної Європи, у Литовській і Коронній метриках, в архіві Коронного скарбу Речі Посполитої та в деяких інших зібраннях документів. Усі пергаменти й папери до 1547 р. включно, відомі станом на початок XX ст., опубліковані за оригіналами або за авторитетними копіями у виданні “Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie”. Натомість документи від середини XVI ст. до кінця існування роду, за поодинокими випадками, не тільки не видані, а й слабо введені в науковий обіг. Виняток становить публікація Людмилою Демченко та Ігорем Тесленком десяти тестаментів

⁵ Баранович О. Залюднення України перед Хмельниччиною. Волинське воєводство. – Київ, 1931. – С. 93-96.

осіб, які походили з Жаславських або перебували в шлюбах із ними⁶. Зміст паперів, пов'язаних із набуттям частини спадщини Сангушків, докладно переказаний Зигмунтом Любою-Радзимінським в одному з томів відомої монографії⁷.

Попри вагому роль в історії еліти Середньо-Східної Європи і добре збережені папери родового архіву та історичні джерела іншого походження, князі Жаславські залишаються на периферії зацікавлень науковців. Поки що спеціально їм присвячена, здається, тільки стаття про спори з Острозькими за маєтки⁸, два перевидання одного з документів⁹ та згадана вище публікація заповітів. Моє завдання полягає в тому, щоб простежити формування родових латифундій князів Жаславських до кінця XVI ст. Органічним доповненням нарисю є додані до нього два розлогі документи, що з'явилися в процесі підготовки та реалізації першого в історії роду поділу спадкових володінь.

Судячи з паперів Юрія Острозького / Жаславського та з маєтків, успадкованих його нащадками, територіально володіння фундатора роду складалися з шести частин: 1) Жаславль із прилеглими селами на Горині; 2) група сіл у межиріччі Корчика і Жарихи (Жуків, Дятелів Став, Меречівка, Бачманове Селище, Дяків, Берездів)¹⁰; 3) кілька сіл у басейні Горині на північ від Острога (Стадники, Оженин, Черняхів, Милятин, Почапки)¹¹; 4) село Білашів на витоках р. Стубли¹²; 5) село Верхів на безіменній притоці р. Устя¹³; 6) половина маєтку Іваня на р. Ікві (села Мнятин, Головчичі, Підборці й Дитиничі), 1463 р. продана братові Івану¹⁴.

⁶ Демченко Л., Тесленко І. Тестаменти князів Заславських // Острозька давнина. – Вип. 7. – Острог, 2020. – С. 181-241.

⁷ Radziwiński Z. L. Monografia xx. Sanguszków oraz innych potomków Lubarta-Fedora Olgerdowicza x. Ratneńskiego. – Lwów, 1912–1913. – Т. 2, cz. 2: Gałąź Niesuchojeńska (dokończenie). – S. 45-91.

⁸ Собчук В. Д. Спори князів Острозьких і Жаславських за маєтки // Наукові записки. Серія Історичні науки. – Острог, 2008. – Вип. 13 [Матеріали міжнародної наукової конференції “Князь Василь-Костянтин Острозький в історії України та Європи” 15–17 жовтня 2008 року]. – С. 363-377. Новіша редакція статті: *Його ж.* Спори Острозьких і Жаславських за маєтки // *Його ж.* Від коріння до крони: Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст. – Кременець, 2014. – С. 161-174.

⁹ Блануца А. До історії поземельних володінь князів Заславських на Рівненщині (кінець XV ст.) // Український історичний збірник. – Київ, 2010. – Вип. 13. – С. 158-160; Фелонюк А. “Лист продажний” князя Юрія Заславського... – С. 5-21. Обидві публікації здійснено за оригіналом із колишнього архіву Дерманського монастиря.

¹⁰ Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie. – Lwów, 1890. – Т. 3: 1432–1534 / Wyd. przez B. Gorczaka (далі: AS. – Т. 3). – С. 201 (1520).

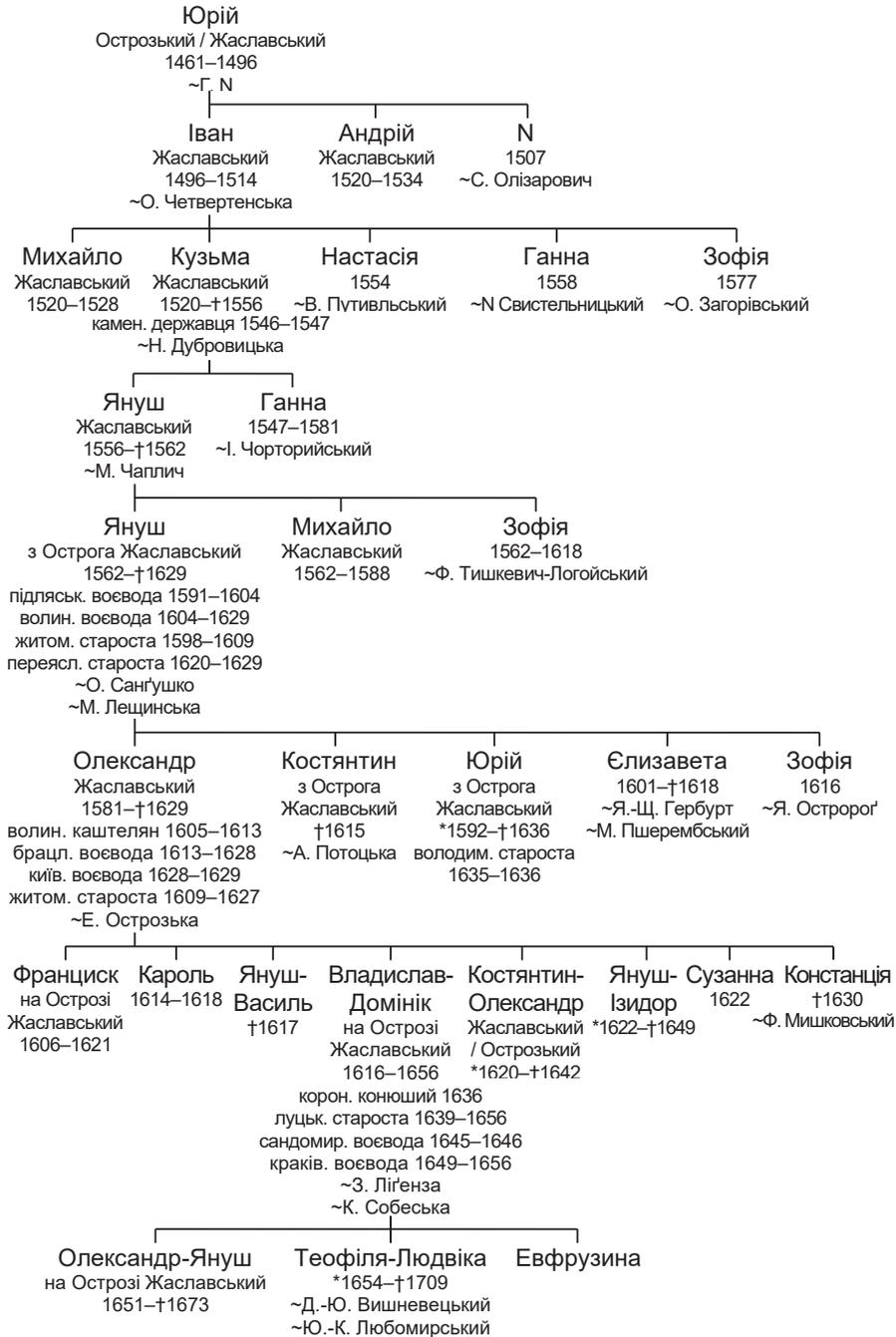
¹¹ Ibid. – Lwów, 1890. – Т. 4: 1535–1547 / Wyd. przez B. Gorczaka; 1910 (далі: AS. – Т. 4). – С. 30 (1536), 393 (1544). Почапки в документі 1536 р. фігурують під назвою Почапці (“Почапцы”).

¹² Ibid. – Т. 1. – С. 62-63 (1496; уточнення дати див. Ibid. – С. 161).

¹³ Ibid. – Т. 4. – С. 30 (1536).

¹⁴ Ibid. – Т. 1. – С. 44 (20.IV.1463, Берестя; уточнення дати див. Ibid. – С. 160).

Схема 1. Родовід князів Жаславських

Юрій Жаславський залишив невідому на ім'я дочку, яку видав за пана Семена Олізаровича, берестейського намісника кінця XV ст.¹⁵, та синів Івана й Андрія. Через нестачу готівки на посаг дочці за поширеною тоді практикою він відступив зятеві в 30-ти копах грошів село Білашів з умовою наступного викупу, а той незадовго до смерті записав поселення на тих самих засадах розташованому по сусідству у володіннях князів Острозьких Дерманському монастирю. Листи Юрія Івановича та Семена Олізаровича до нас не дійшли. Натомість зберігся інший документ, за яким князь Жаславський віддав Білашів начебто не в тимчасове користування з правом нащадків на викуп, а на вічність¹⁶. Та він заперечується іншим актом, що з'явився, поза сумнівом, з ініціативи Юрієвого племінника Костянтина Острозького для забезпечення інтересів фамільного монастиря. У разі автентичності запису “на вічність” лист, про який ідеться, не те що не мав для володаря Острога *ніякого сенсу*, а *шкодив* йому. Що ж це за документ?

Після смерті Семена Олізаровича його вдова і дочка Настасія деякий час перебували в нав'язаній їм залежності від впливового придворного вельможі Мартина Хребтовича, а пізніше, коли той потрапив у немилість монарха, опинилися під опікою Костянтина Острозького, і останній видав дівчину заміж за князя Януша Сангушковича¹⁷. Наприкінці 1511 р. Настасія та її чоловік спорядили опікунові лист, де було сказано, що Семен Олізарович узяв у Юрія Жаславського *в 30-ти копах грошів* село Білашів, а перед смертю записав його в тій самій сумі Троїцькому монастирю в селі Дермань *із правом родичів тестя дати ченцям готівку й забрати маєток; у зв'язку з цим подружжя відмовляється від вступу в поселення, але підтверджує право прямих нащадків діда Настасії сплатити борг і повернути спадкову нерухомість*¹⁸. Якби Костянтин Іванович мав акт князя Жаславського про продаж села Білашів, то не допустив би в цьому документі твердження про те, що поселення дане тільки в тимчасове користування і нащадки князя Жаславського можуть забрати його. Отже, маємо справу з фальшивкою, взірцем для якої слугував, найімовірніше, автентичний лист, але іншого змісту. Подібні подробиці актів на маєтки – не рідкість, факт фабрикування їх і приватними особами, і релігійними інституціями добре відомий дослідникам.

У 40-х роках XVI ст. в архіві Острозьких зберігалися і “продажний” лист 1496 р., і лист 1511 р. Попри взаємовиключеність цих документів, 1544 р. тексти їх уписали в так звану “Книгу Бони” – збірник копій, засвідчений рукою

¹⁵ AS. – Т. 4. – С. 78, 270. Про Семена Олізаровича див. Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. – Т. 8: Ziemia brzeska i województwo brzeskie. XIV–XVIII wiek. – Warszawa, 2020. – S. 181-182 (№ 894).

¹⁶ Фелонюк А. “Лист продажний” князя Юрія Заславського... – С. 5-21.

¹⁷ Собчук В. Д. Спори Острозьких і Жаславських за маєтки... – С. 162-163.

¹⁸ AS. – Т. 3. – С. 91-92 (24.XII.1511, Луцьк).

королеви¹⁹, і Сигізмунд Старий видав навіть видимуси²⁰. У реєстрі головних актів архіву князів Острозьких 1544 р. згаданий тільки “продажний” лист²¹, у сумарії паперів роду 1594 р. зафіксовані обидва листи – “продажний” 1496 р. і запис 1511 р. – та видимуси їх²², а автентичний акт Юрія Жаславського і базований на ньому запис Семена Олізаровича, попри дбайливе ставлення володарів Острога до паперів, зникли.

Тривалий час “продажний” лист князя Жаславського не викликав підозри – ні в упорядника відомого видання джерел 1887 р., де вперше опублікований²³, ані в наступних дослідників, хоча лист подружжя Сангушків, що заперечує його зміст, уведений у науковий обіг ще наприкінці 40-х років XIX ст.²⁴ Кільканадцять років тому автор цих рядків звернув увагу на взаємовиключеність цих документів і спробував пояснити обставини появи першого з них як підробки²⁵. Історіограф дому Острозьких Василь Ульяновський, заклопотаний глорифікацією своїх героїв і пристрасним спростуванням приписаної мені “ідеї про “злу волло” К. І. Острозького”, не зауважив проблеми автентичності листа 1496 р.²⁶ Не помітив її також Андрій Блануца, який узявся заново видавати текст – за “оригіналом”²⁷. Андрій Фелонюк, який ретельно підготував ще одну публікацію цього документа (попередня містить численні огріхи), у спробі реабілітувати його не помітив того, що справжність “продажного” запису 1496 р. категорично заперечується листом 1511 р.²⁸

Хоча Юрій Жаславський відступив Білашів тимчасово, нащадки не змогли реалізувати свої права на цю частину його спадщини. Решта ж володінь князя залишилася згаданим вище синам. Та оскільки Андрій Юрійович, за свідченням знаті Волині, “з роду, з молодости лет своих аж и до смерти своео смыслу и розуму прироженого людского не мел”²⁹ і перебував під

¹⁹ AS. – Т. 1. – С. 62-63 (уточнення дати див. Ibid. – С. 161); Т. 3. – С. 91-92 (24.XII.1511, Луцьк).

²⁰ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu (далі: Biblioteka im. Ossolińskich). – Rkps 3669/II. – К. 13-13v. (№ 67-68).

²¹ Собчук В. Архів князів Острозьких: найдавніші реєстри документів // *Його ж.* Історична Волинь: Північний захід України в регіональному та локальному вимірах минулого. – Кременець, 2017. – С. 134 (№ 50).

²² Biblioteka im. Ossolińskich. – Rkps 3669/II. – К. 13-13v. (№ 65-68).

²³ AS. – Т. 1. – С. 62-63 (за копією в “Книзі Бони”).

²⁴ *Zrządła do dziejów polskich / Wyd. przez M. Malinowskiego i A. Przedzieckiego.* – Wilno, 1844. – Т. 2. – С. 423-424; Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией. – Т. 2: 1506–1544. – Санкт-Петербург, 1848. – С. 109-110 (за копією XIX ст. з пергаментного оригіналу в Дерманському монастирі).

²⁵ Собчук В. Д. Спори князів Острозьких і Жаславських за мастки... – С. 365, 369-370.

²⁶ Ульяновський В. І. “Славний для всіх часів чоловік”: князь Костянтин Іванович Острозький. – Острог, 2009. – С. 88-89. Те саме в праці: *Його ж.* Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків. – Київ, 2012. – С. 224-227, 306-310.

²⁷ Блануца А. До історії поземельних володінь князів Заславських... – С. 158-160.

²⁸ Фелонюк А. “Лист продажний” князя Юрія Заславського... – С. 5-21.

²⁹ AS. – Т. 4. – С. 450 (10.IV.1546, Вільно).

опікою брата, Іван Юрійович забрав усі батьківські маєтки. Таким чином, у другому поколінні роду до поділу володінь не дійшло.

Іван Жаславський розширив отчину кількома власними надбаннями. 1501 р. великий князь Олександр надав йому село Двірець³⁰, Сигізмунд I додав село Білогородка з дворищами путних слуг Зенця Мацевича й Сидора Сенютича, що попереростали потім у села Мацевичі й Сенютки, і 1508 р. підтвердив обидва надання на вічність³¹, а князь Василь Четвертенський відступив маєток Зубівці на правому березі р. Хомори, 1514 р. теж підтверджений монархом³². Ґрунти села Зубівці доходили аж до р. Ікопоті. Пізніше на цих просторах розмістилося кільканадцять великих поселень, а за життя Івана Юрійовича були поодинокі дворища, мешканці яких фігурують у джерелах як зубовецькі данники, та осаджене князем село Тернавка³³. Усі ці поселення лежали на південь від Жаславля, на території, відомій під назвами *Кузьминський повіт* і *Кузьминська волость*³⁴. До здобутків Івана Юрійовича, або, можливо, його батька, у цій частині Волині слід віднести ще п'ять сіл, що, за ревізійним описом українських замків 1545 р., походили з тої самої територіальної одиниці: Завадинці й Болижинці на Горині між корінними володіннями Жаславських та згаданою вище вислугою Двірець, Махаринці й Клітна у верхів'ї Случі та зниклі пізніше Колочинці, точніше розташування яких невідоме³⁵.

Частина надбань Івана Юрійовича знаходилася в Луцькому повіті. Великий князь Олександр надав йому там пусті дворища Масинівське й Татаринівське на луцькому передмісті Красне³⁶, а Сигізмунд I додав розташоване на межі з Володимирським повітом село Садово разом із боярами Коробчичами й усіма їхніми землями³⁷ та село Сильно в Котівській волості³⁸. Обидва дворища князь обміняв на згадане вище селище Зубівці³⁹, а села приберіг спадкоємцям.

³⁰ AS. – Т. 1. – С. 122-123 (30.III.1501, Троки); Lietuvos Metrika. – Kn. Nr. 8: (1499–1514): Užrašymų kn. 8 / Parengė A. Baliulis, R. Firkowicius, D. Antanawicius. – Vilnius, 1995. – P. 265-266.

³¹ AS. – Т. 3. – С. 59-60 (29.VI.1508, Мінськ).

³² Ibid. – С. 119-120 (27.VIII.1514, Борисів).

³³ Ibid. – С. 197.

³⁴ Про цю територіальну одиницю див. *Собчук В. Д.* Формування території Кременецького повіту // Записки НТШ. – Львів, 2010. – Т. 260, вип. 2. – С. 34-37.

³⁵ Литовська метрика. – Київ, 2005. – Кн. 561: Ревізії українських замків 1545 року / Підгот. *В. Кравченко* (далі: ЛМ. – Кн. 561). – С. 208 (“А то села Кузьминское ж волости, которые кн[я]зь Кузма Жесьславський держить: Дворецъ, Бѣлогородка замочокъ, Зубовцы, Махаринцы, Клетья, Мацевичы, Колочиньцы, Завадинцы, Сенютки, Болижиньцы”).

³⁶ AS. – Т. 3. – С. 59-60 (29.VI.1508, Мінськ; підтвердження на вічність).

³⁷ Ibid. – С. 119-120 (27.VIII.1514, Борисів; підтвердження на вічність); Lietuvos Metrika. – Kn. Nr. 9: (1511–1518): Užrašymų kn. 9 / Parengė K. Pietkiewicz. – Vilnius, 2003 (далі: ЛМ. – Кн. Nr. 9). – P. 254-255.

³⁸ ЛМ. – Кн. 561. – С. 183 (згадка про вислугу в минулому цього села за посередництвом князя Костянтина Острозького; останній міг долучитися до цього тільки після втечі восени 1507 р. з московського полону).

³⁹ AS. – Т. 3. – С. 119-120 (27.VIII.1514, Борисів); ЛМ. – Кн. Nr. 9. – P. 254-255.

Іван Жаславський залишив синів Михайла й Кузьму та дочок Настасію, Ганну й Зофію. Під час виходу заміж дочки отримали належні їм частини батькової спадщини готівкою та рухомими речами, а володіння залишилися синам. Та поки молодший із братів доростав літ, старший зійшов зі світу, і рід знов уник поділу. Правда, Кузьмі довелося витримати затягу боротьбу з Острозькими за свої спадкові володіння⁴⁰.

Кузьма Іванович пробував повернути собі село Білашів. 29 червня 1537 р. монарх видав на його клопотання напоминачальний лист до Іллі Костянтиновича Острозького з вимогою взяти згадані вище 30 кіп грошів і віддати маєток⁴¹. Саме тоді, ймовірно, і поміняли автентичний лист Юрія Жаславського 1496 р. на підробку та “загубили” запис Семена Олізаровича, а лист подружжя Сангушків 1511 р., що викриває цю підміну, випустили з виду.

Згадану вище батькову вислугу Садово, мабуть, через віддаленість від родового гнізда десь восени 1544 р. Кузьма Жаславський відступив на невідомих нам умовах луцькому біскупу Юрію Фальчевському⁴². Пізніше його внуки збиралися повернути цей маєток⁴³, але не змогли реалізувати свій намір. Натомість на притоці Горині р. Полтві 1550 р. князь прибрвав до рук просторий маєток Човгузів, а на витоках притоки Полтви р. Норки – пусте селище Колок. Це була материзна луцьких повітників Олехна й Мартина Краївських, яку останні не могли належно освоїти через віддаленість її від родового гнізда та розташування неподалік від Чорного шляху. Оскільки до Другого Литовського статуту шляхта мала право відчужувати тільки третину маєтку, то одну частину брати Краївські продали на вічність, а решту дві віддали в користування в певних сумах грошей⁴⁴. Часто такі угоди бували прихованою формою продажу, правда, з потенційною небезпекою формальних власників вимагати в майбутньому повернути маєток (з умовою сплати боргу) або доплатити за нього, що, як побачимо далі, і трапилося.

Після Кузьми Жаславського залишилися діти Ганна і Януш. Дочка восени 1547 р. вийшла заміж за князя Івана Чорторійського⁴⁵. Через нестачу, очевидно, в батька готівки на посаг і виправу вона отримала дідову вислугу Сильно і подарувала її чоловікові. Та через конфлікти з віленським воєводою Миколаєм Радивилом за межі між Клеванською і Олицькою волостями

⁴⁰ *Собчук В. Д.* Спори Острозьких і Жаславських за маєтки... – С. 161-176.

⁴¹ AS. – Т. 4. – С. 78 (29.VI.1537, Краків).

⁴² ЛМ. – Кн. 561. – С. 183.

⁴³ Archiwum Narodowe w Krakowie. – Archiwum Sanguszków (далі: ANKr. – ASang). – Rkp31. – S. 8 (19.III.1579, б. м.).

⁴⁴ Історія Теофіпольщини: Історичний нарис та збірник документів Центрального державного історичного архіву України м. Київ. – Т. 1: Давні акти. – Хмельницький, 2003. – С. 260-261 (текст запису листа в кременецьку земську книгу).

⁴⁵ *Stecki T. J.* Z boru i stepu: Obrazy i pamiątki. – Kraków, 1888. – S. 199.

1555 р. зять Жаславського обміняв Сильно на сусідові маєтки Сморгів і Мигорщина⁴⁶.

Решту володінь після смерті Кузьми Івановича, що наступила десь між 3-м травня й 12-м червня 1556 р.⁴⁷, успадкував єдиний син Януш, відомий нам за джерелами від червня 1556 р.⁴⁸ У лютому 1557 р. останній одружився з дочкою судді Луцького повіту Петра Чаплича-Шпанівського, яку звали Марія⁴⁹, а у вересні 1560 р. був уже вдівцем⁵⁰. У шлюбі з Чаплянкою князь мав синів Януша й Михайла та дочку Зофію. На початку 1561 р. Януш Кузьмович уклав угоду з троцьким каштеляном Григорієм Ходкевичем про шлюб з його дочкою Зофією⁵¹, але до весілля, призначеного на січень наступного року, не дійшло. Залишивши дітей на шляхтича Ярофія Гостського, на початку літа 1562 р. князь виїхав на лікування і в дорозі помер. Смерть нагнала його десь між 19-м червня й 7-м липня, оскільки першою з дат позначено запис заповіту в актову книгу, зроблений, як випливає зі вступу до нього, за життя тестатора⁵², а другою – листи короля Сигізмунда Августа до пана Гостського та жаславського урядника Гаврила Вербовецького з вимогою передати дітей і маєтки покійного Ходкевичу, якого Януш обрав опікуном⁵³.

У порозумінні з Вербовецьким спадщину Януша Жаславського захопив Василь-Костянтин Острозький, а дітей забрала мати останнього⁵⁴. Наприкінці літа 1562 р. Сигізмунд Август звелів передати сиріт і маєтки, “поколя князь воевода киевский с паном троцким росправу о тую опеку прыймуть”, господарському маршалку Петру Загорівському й дворянину Олізару Кирдію⁵⁵, та Острозький заявив, що адресований йому лист видано “над право”, і відмовився виконати вимогу монарха, але в лютому 1564 р. все-таки скорився й передав підопічних Бенедикту Протасевичу, якого король призначив

⁴⁶ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі: AGAD). – Zbiór dokumentów pergaminowych. – Nr 7713 (Вільно, 5.I.1555; продажний лист); nr 7714 (6.I.1555, Вільно; підтвердження монарха).

⁴⁷ Wolff J. Książowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. – Warszawa, 1895. – S. 600.

⁴⁸ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией. – Санкт-Петербург, 1863. – Т. 1. – С. 140 (12.VI.1556).

⁴⁹ ANKr. – ASang. – Teka VIII, rkps 66.

⁵⁰ Ibid. – Teka IX, rkps 8.

⁵¹ AS. – Lwów, 1910. – Т. 7: 1554–1572 (Dyplomatarjusz gałęzi Niesuchojeżskiej. – Т. 2) / [Wyd. przez B. Gorczaka i Z. L. Radziwińskiego]. – S. 64–65 (17.I.1564, Супрасль).

⁵² Wolff J. Książowie litewsko-ruscy... – S. 601; Lietuvos Metrika. – Kn. Nr. 249 (1554–1568): 35 oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kipija / Tekstus parengė S. Viskantaitė-Saviščeviene, I. Valikonytė. – Vilnius, 2008. – P. 270–272; Демченко Л., Тесленко І. Тестаменти князів Заславських... – С. 198–201.

⁵³ ANKr. – ASang. – Teka IX, rkpsy 65, 66.

⁵⁴ Ibid. – Rkps 1008, fasc. 12; teka IX, rkpsy 70, 71.

⁵⁵ AS. – Lwów, 1910. – Т. 6: 1549–1577 (Dyplomatarjusz gałęzi Niesuchojeżskiej. – Т. 1) / [Wyd. przez B. Gorczaka i Z. L. Radziwińskiego]. – S. 55–58 (28.VIII.1562, Вільно).

новим секвестрантом⁵⁶. 11 березня 1566 р. сейм присудив опіку над дітьми Ходкевичу, на той час уже віленському каштеляну й великому литовському гетьману⁵⁷, і на початку серпня призначений останнім намісник приступив у Жаславлі до виконання своїх обов'язків⁵⁸. Після смерті гетьмана (у листопаді 1572 р.) здійснення опіки продовжив його син Олександр⁵⁹.

20 липня 1575 р. Януш і Михайло Жаславські вийшли з-під опіки і вступили в отчину. Спочатку вони господарювали разом і ділили тільки доходи⁶⁰. Спільними зусиллями виклопотали також у короля Стефана Баторія привілей на осадження по сусідству зі Старим містом Нового Жаславля з магдебурзьким правом, трьома ярмарками на рік, щотижневими торгами й корчмами⁶¹. А коли надумали розійтися, то Януш на правах старшого розділив усі успадковані маєтки “водлє ревизий и постановена п[а]на Мальшчиного, в року семдесат шостомъ учиненого”, на дві рівні за доходами частини, уклав сумарії обох, поскріплював їх підписом і печаткою та запропонував Михайлові на вибір. Михайло взяв половину, в яку увійшло Нове місто, і вписав у “Сумареушь списаня всих именей” іншої половини за-свідчене підписом спеціальне зізнання про свій вибір, що означало відмову від претензій. Цей акт, датований 19 березня 1579 р., містить опис межі, яка розділила володіння на дві половини, взаємні зобов'язання сторін на майбутнє і перелік усіх складових половини, яка залишилася Янушу до Старого Жаславля, та доходів із них⁶². Аналогічний “сумареушь” Михайлової половини в родовому архіві не виявлено, як і слідів облятування обох документів в актових книгах Кременецького й Луцького повітів.

Межу між половинами володінь почали від ґрунтів належного Острозьким села Вельбойна й повели лівим берегом Горині догори; перебравшись перед селом Васківці через річку, попрямували на урочище Ревуща Криниця, нижче села Щурівці перетнули річку Білик, далі залишили ліворуч села Щурівці й Підлісці і вступили в руду Ступків, якою дійшли до р. Хомори. Землі зліва від межі відійшли до Нового Жаславля й дісталися Михайлу, а справа – до Старого Жаславля й залишилися Янушу⁶³.

⁵⁶ ANKr. – ASang. – Rkps 1008, fasc. 12.

⁵⁷ Ibid. – TeKa X, rkps 27.

⁵⁸ Ibid. – Rkps 1008, fasc. 12.

⁵⁹ Ibid. – Rkps 1000/2. – К. 122.

⁶⁰ Ibid. – TeKa XV, plik 9. – S. 145 (1.III.1581, Жаславль).

⁶¹ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі: ЦДІАК України). – Ф. 21 [Кременецький гродський суд], оп. 1, спр. 21. – Арк. 184 зв.-185 зв. У травні 1583 р. новожаславський вїт вніс привілей у кременецьку гродську книгу. Текст запису зберігся фрагментарно. Дата надання привілею втрачена.

⁶² ANKr. – ASang. – Rkps 31 (19.III.1579, б. м.).

⁶³ Ibid. – S. 6-7.

Януш і Михайло Жаславські взяли на себе зобов'язання разом домогатися повернення т. зв. четвертенських і слупичинських маєтностей у Брацлавському воєводстві та маєтку Садів у Луцькому повіті, половини Острозького мита і мита Данилівщина в Луцьку, а також добиватися від батькової сестри княгині Чорторийської належної їм частини в спадщині батькової матері – замку Глуськ і дворі Ричів з волостю⁶⁴; спільно видати заміж і випосажити сестру Зофію, заручену вже з берестейським воєводичем Фрідріхом Тишкевичем-Логойським⁶⁵; поділити наполовину обори жаславського фільварку й михнівського двору та жаславську й верхівську пасіки⁶⁶. Дільчі документи передбачали також участь міщан Старого міста в будівництві оборонних споруд довкола Нового міста, на той час захищеного значно гірше. Оскільки михнівський і двірецький стави повіддавали раніше в оренду й порівну поділилися доходами від неї, то узгодили порядок тимчасового користування одним із підзамкових млинів, що відійшли до Нового міста, на користь половини Старого міста та на плату вимелками з цих млинів пушкарям, сторожам, пивоварам і пасічникам за послуги, а шинкаркам за мед⁶⁷.

Під час спільного господарювання Януш позаставляв двір і село Оженин, двір і село Дяків із присілками Мирутин і Зубівщина, села Христівка, Голодківці, Сошно, Мокрець, половину села Колок Малий, або Олійники, а Михайло – двір і село Почапки, села Милятин, Черняхів, Климашівщина. Усі ці маєтки мали тепер очистити один другому, тобто сплатити кредиторам відповідні борги. Втім, попереду на братів чекали додаткові витрати, адже деякі володіння, роздані ще батьком чи вже ними самими в тимчасове тримання слугам, так само були обтяжені сумами грошей. Не повернувши їх, новий дідич не міг відібрати маєток у родини посесора. За сумарієм, кожен із Жаславських мав самостійно визначитися, чи залишати “державу” в умовному посіданні слуги, чи відмовити йому з подальшою сплатою записаної суми грошей⁶⁸.

Сумарій розкриває структуру володінь князів Жаславських та доходів із них станом на початок останньої чверті XVI ст. В описану в ньому половину потрапили городні та інші будівлі Окольного замку, частина споруд Вишнього замку та 55 поселень: міста Старий Жаславль і Білогородка, 43 села, 2 сільця й 6 селищ⁶⁹. Усі поселення поділені на дві частини: замкову та боярсько-зем'янську. Перша з них давала доходи самому власникові, а друга перебувала в користуванні слуг, які в подяку за послуги мали записи

⁶⁴ ANKr. – ASang. – Rkps 31. – S. 8-9.

⁶⁵ Ibid. – S. 9.

⁶⁶ Ibid. – S. 9-10.

⁶⁷ Ibid. – S. 9.

⁶⁸ Ibid. – S. 10.

⁶⁹ Ibid.

на окремих поселеннях певних сум грошей і збирали з осілих там підданих доходи на свою користь.

У замкову частину входили згадані вище оборонні та інші споруди, обидва міста і 21 село. Правда одне з поселень, що фігурує під назвою “Пашкові люди” і налічує 27 димів, перебувало на якихсь умовах у руках Северина Грішника, тому на час складання сумарія не давало на замок ніяких доходів⁷⁰. У містах було 328 димів, а в замкових селах – 502 дими і 35 дворищ мешканців, причому дворища зазначені тільки в трьох селах, а дими – в усіх, у тому числі й тих, де були дворища. Загалом у замковій частині описаної в сумарії половини володінь були 830 димів⁷¹ і 35 дворищ (табл. 2).

Обидва міста і всі села перебували на *чинші* грішми. З інших грошових поборів у документі згадані *виряд* (села Великий Колок, Олійники й Човгузів), *кола* (село Михнів), *куниця і ставщина* (село Мехля), *ялівка, венр і полов* (село Мокрець), але вони поступали тільки з поодиноких громад. Із натуральної ренти бачимо *данний овес*, що стягався з обох міст і шести сіл (найбільше з села Мислятин), *мед* (3 села, але головним чином борті за селом Мехля), *хміль* (Мехля і бортні землі за Мехлею) та *драниці*, які заготовляло село Мокрець⁷². Значну частину доходів забезпечували корчми, млини й стави.

Загалом міста давали щорічно 274 копи 3 гроші 5 пенязів грішми і 426 мірок данного вівса. 47,8% готівкових надходжень від них становив чинш, а решту 52,2% давали оренда корчем, млин і став. У Старому Жаславлі дохід від оренди корчем був у півтора рази вищий за грошовий чинш. У Білогіродці, чинш від мешканців якої був дещо більший, ніж у Жаславлі, корчемної оренди не було, а натомість були доходи від млина й від ставка, які разом у півтора рази нижчі від грошового чиншу. Замкові села щорічно давали готівкою 867 кіп 59 грошів, а натурою – 391 мірку данного вівса, 28,5 відер прісного меду, 21 мірку хмелю й 1000 драниць. Левину долю грошових надходжень від них – 581 копу грошів (66,9%) – становили доходи від оренди корчем, ставів і млина. Загальний дохід замкової частини описаної в сумарії половини володінь становив 1142 копи 2 гроші 5 пенязів⁷³. Від оренди корчем, ставів і млинів власник отримував 724 копи грошів, що становили 63,4% усіх готівкових надходжень.

У користуванні зем'ян і бояр князів Жаславських перебували 22 села, 2 сільця й 6 безлюдних селищ, “с которыхъ цыншу и жадное повинности на замокъ не бывало”. До цієї групи віднесене також село Крива Лука, яке належало ченцям Жаславського монастиря⁷⁴ (табл. 1 у Додатку). Попри те,

⁷⁰ ANKr. – ASang. – Rkps 31. – S. 1-3.

⁷¹ Укладач сумарія помилково нарахував 834 дими.

⁷² ANKr. – ASang. – Rkps 31.

⁷³ Укладач документа помилково нарахував 1151 копу 39 грошів 5 пенязів.

⁷⁴ ANKr. – ASang. – Rkps 31. – S. 4-6.

що боярсько-зем'янська частина мала дещо більше сільських поселень, ніж замкова, залюдненістю вона разюче поступалася: якщо там були 502 дими і 35 дворич, то тут – тільки 225 димів⁷⁵. На землях, слабо захищених від наїздів степовиків, особливо на південь від Горині, трудно було втримати не тільки селян, а й бояр. Восени 1581 р. дружина Януша Жаславського зреклася записаного їй міста Білогородка. Свій учинок вона мотивувала тим, щоб чоловікові легше було стримувати відхід панцирних і путніх бояр та тяглих людей, що постійно втікали звідти⁷⁶.

Документ містить перелік усіх бояр і зем'ян, у руках яких перебували згадані вище села, сільця й селища. П'ятеро з них, які, судячи з групування в тексті, належать до трьох родів, фігурують тільки під власними іменами (у тому числі один єврей). У двох випадках указані тільки прізвища, за кожним з яких, з огляду на те, що подані в множині, ховаються не менше двох осіб. Решта слуг записані під прізвищами та іменами (13 родів і 22 особи)⁷⁷. Таким чином, загалом у половині, що відійшла до Старого міста Жаславля, було не менше 31 особи бояр і зем'ян, які перебували на службі в князів Жаславських і сиділи на наданих їм у користування невеличких маєтках. Вони репрезентували 17 родів русинів та одного єврея. Про половину прізвищ із певністю можна сказати, що утворені від поселень у володіннях князів Жаславських. Відтак це були люди, які або сиділи відтоді, коли їхні села-держави входили до належної ще монархові Кузьминської волості, а потім потрапили разом із ними в підпорядкування князів Жаславських, або завдяки ласці останніх, особистим якостям та щасливим збігам інших обставин зуміли трохи піднятися над рештою підданих.

На час складання сумаріїв по кілька включених у кожену половину поселень були спірними, оскільки на них заявляли претензії треті особи. Зокрема, у частину, відведену до Старого міста Жаславля, увійшли села Човгузів і два Колки, яких домагалися зем'яни Краївські. Восени 1578 р. вони оскаржили братів Жаславських у Кременецькому земському суді і зажадали пред'явити права на села Човгузів, Колок Великий і Колок Малий, або Олійники⁷⁸. Оскільки фінал спору був неясним, у текст сумаріїв внесли застереження: якщо вдасться домовитися про компенсацію Краївським за частини, на які вони претендують, то затрати поділять наполовину, а якщо ні, то за половину втрат брат відступить братові відповідну кількість ґрунтів і підданих у селах Щурівці й Підлісці. У разі відмови в такому відшкодуванні зобиджений

⁷⁵ Укладач сумарія помилково нарахував 221 дим.

⁷⁶ *Radziwiński Z. L. Monografia xx. Sanguszków...* – Т. 2, cz. 2. – S. 54–55 (2. 09. 1581, Жаславль).

⁷⁷ ANKr. – ASang. – Rkps 31. – S. 4-6.

⁷⁸ *Ibid.* – Rkps 1000. – К. 222v. (регест позову Кременецького земського суду від 2.XI.1578 р. за скаргою Остафія і Захарія Краївських із вимогою до Жаславських пред'явити права на Човгузів і Колки).

разом із возним і шляхтою мав виміряти втрачені ґрунти й порахувати людей і одну половину втрат узяти на себе, а за другу половину без позову й суду зайняти в згаданих двох поселеннях рівноцінну кількість землі й людей⁷⁹. У половині, яка відійшла до Нового міста, князь Яхим Корецький заявив претензії на села Дяків, Мирутин і Зубівщина. Якби не вдалося відстояти перелічені поселення, то половина втрати мала бути відшкодована з іншої частини, а якби той, кому перепаде ця частина, відмовив, то скривджений мав право без суду в'їхати в братовій частині в села Васьківці й Митківці і держати їх аж до сплати йому відповідної суми грошей⁸⁰. Спир із Краївськими, які виявились неспроможними викупити частини своєї отчини, завершився тим, що добравши по 4000 кіп грошів, 29 травня 1579 р. Олехнові сини Остафій, Война, Захарій і Лев⁸¹, а 8 червня – Мартинові сини Михайло і Богдан продали їх Янушу Жаславському⁸².

На початку липня того самого року Януш Янушевич записав двір і місто Білогородка та двір і село Михнів, трактовані як третина його володінь, у 4500 копах грошів своїй дружині Олександрі зі Сангушків у подяку за внесені нею посаг і виправу з правом вступу в держання та вживання їх після його смерті і зобов'язався в разі зміни поділу й відходу перелічених маєтків до брата протягом десяти тижнів гарантувати ту саму оправу на рівнозначній їм іншій нерухомості⁸³. За іншим листом, князь позичив у дружини отримані нею від своєї баби Ганни Деспотівни 3000 кіп грошів і в цій сумі заставив їй село Двірець із двором, фільварком, монастирем і присілками⁸⁴.

Із невідомих нам причин угода 1579 р. не дійшла до формального завершення, і через два роки Жаславські заново ділили свої володіння. Як і минулого разу, Януш розписав маєтки на дві половини, встановив між ними межу й запропонував Михайлові на вибір. Досягнувши згоди, 1 березня 1581 р. в присутності шести свідків брати скріпили підписами й печатками два ідентичні за змістом примірники дільчого листа, що містили описи обох половин, межі між ними та зобов'язання про непорушність угоди. Автентичність актів підтверджували підписи й печатки свідків. Януш отримав примірник із підписом Михайла⁸⁵, а Михайло – з підписом Януша⁸⁶.

⁷⁹ ANKr. – Rkps 31. – S. 8.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ ЦДІАК України. – Ф. 22 [Кременецький земський суд], оп. 1, спр. 7. – Арк. 35 зв.-36 зв. (29.V.1579, Тайкури); Історія Теофіпольщини... – Т. 1. – С. 263-266 (текст запису листа в кременецькій земській книзі).

⁸² ЦДІАК України. – Ф. 22, оп. 1, спр. 7. – Арк. 62-64 (8.VI.1579, Кременець).

⁸³ Radzimiński Z. L. Monografia xx. Sanguszków... – Т. 2, cz. 2. – S. 53-54 (5.VII.1579, Острог).

⁸⁴ Ibid. – S. 54 (5.VII.1579, Острог).

⁸⁵ ANKr. – ASang. – Тека XV, plik 7. – S. 23-26 (1.III.1581, Жаславль).

⁸⁶ Ibid. – Plik 9. – S. 145-150 (1.III.1581, Жаславль).

За дільчими листами 1581 р., володіння Жаславських налічували 113 поселень. Місто Верхів і 22 села лежали в Луцькому повіті, а міста Жаславль Старий, Жаславль Новий і Білогородка та 87 сіл – у Кременецькому (табл. 2 у Додатку). Межу почали від ґрунтів села Бараня, маєтку князів Острозьких, і повели рікою Горинь догори, аж до луки Старого міста нижче села Васьківці. Перебравшись через Горинь, попрямували до урочища Ревуша Криниця, далі перейшли через долину руди Побійної і пішли між ґрунтами сіл Васьківці, Щурівці й Підлісці – справа та сіл Топори, Ліщане, Даньківці й Сахнівці – зліва, поки не вперлися в рудку Ступків, якою спустилися до р. Хомори. За Хоморою починалися ґрунти маєтку Влашанівка, який належав князю Острозькому⁸⁷. Порівняно з проектом 1579 р. сухопутна частина межі трохи змінилася: села Щурівці й Підлісці та частина ґрунту села Прилука відійшли тепер на старожаславську половину.

Михайло взяв Нове місто Жаславль, 32 села й 1 селище в Кременецькому повіті та замок і місто Верхів і всі 22 села в Луцькому повіті. Просторово ці маєтки утворювали чотири групи. Одну з них становили Новий Жаславль і села між Горинню, Хоморою та Жаславською пущею, другу – поселення на р. Цвітосі та в межиріччі Жарихи й Корчика, третю – кілька сіл у басейні Горині північніше Острога, а четверту – замок, місто й село Верхів⁸⁸. Янушу залишилися замок і Старе місто Жаславль, місто Білогородка та 54 села – усе в Кременецькому повіті. Майже всі поселення лежали єдиним масивом, тільки Човгузів і два Колки були трохи відірвані. На півдні Янушева половина сягала за р. Ікопоть із претензією на межиріччя між цією водною артерією та р. Понорою, за якою починалися вже Кузьминська й Красилівська волості князя Острозького, а на заході доходила до р. Семенівки та урочища Вовча Могила у верхів'ї р. Полтви⁸⁹.

Кілька поселень залишалися спірними. У Янушеву половину потрапило, зокрема, село Волиця Минцова, яке брати Жаславські вважали осадженим на їхніх ґрунтах. Ця претензія була безпідставною. Насправді в середині 50-х років XVI ст. шляхтич Северин Ярмолинський осадив на суміжному з його володіннями ґрунті Кругла на лівому березі р. Семенівки поселення Рідка. Після його смерті вдова Ганна з Сло-Кунівських вийшла заміж за Гаврила Сошенського і разом із другим чоловіком осадила ще на тому самому ґрунті поселення Минцова Волиця. Але урочище Кругла стало частиною отчини Марухни з Лешницьких, яка спочатку була заміж за Юхном Страклівським, а пізніше за князем Юрієм Пузиною. 1578 р. Пузини відсудили в Сошенських цей ґрунт, а наступного року княгиня подарувала свою отчину із селом Рідка й волицею Минцівка (топонім, очевидно, ще

⁸⁷ ANKr. – ASang. – Teka XV, plik 7. – S. 23; plik 9. – S. 145-146.

⁸⁸ Ibid. – Plik 9. – S. 145-150.

⁸⁹ Ibid. – Plik 7. – S. 23-26.

не стабілізувався, тому відомий у декількох варіантах) чоловікові. Після смерті Марухни 1580 р. її спадщина залишилася єдиній племінниці Марії з Ярмолинських (дочці Севериногового брата Василя), заміжній за Андрієм Човганським, але з умовою, що та визнала Рідку й Волицю Минцову за князем Пузиною⁹⁰. Восени 1585 р. Януш Жаславський позивав Пузину за осадження Волиці Минцової на його ґрунті, але безрезультатно⁹¹. 1587 р. князь Пузина продав “село Рєдкую, село Минцову Волицу, одно к другому прилеглоє”, за 8000 золотих, тобто за 3000 кіп грошів литовської лічби й монети, згаданій вище Марії Човганській, що сиділа вже на вдовиному стільці⁹². 1588 р. князь Жаславський спробував забрати спірне поселення силоміць⁹³, а літом 1589 р. видав лист, яким зобов’язався восени розмежуватися з участю приятелів із синами Марії Адамом і Романом Човганськими як власниками сіл Рідка й Минцова Волиця⁹⁴. У кінцевому підсумку поселення залишилося за межами володінь князів Жаславських⁹⁵.

У Михайлову половину відійшли села Дяків, Зубівщина й Мирутин, на які претендував князь Яхим Корецький. 15 серпня 1581 р. останній скаржився в Луцькому гродському уряді, що згадані поселення – це його власність, яку брати Жаславські присвоїли під час його неповноліття й сирітства⁹⁶. 3 жовтня 1581 р. возний відзвітував, що доставив у село Дяків братам Жаславським та пану Семенові Гутору, що був, очевидно, державцем, позови за скаргою сусіда про порушення спокійного володіння цими селами⁹⁷. Претензії князя Корецького не мали підстав. Якщо кут землі між річками Корчиком та Жарихою, якого він домагався, можливо, і тяжів коли до Корця, то це зайшло вже в давність, бо розташований там Дяків від 1520 р. відомий як село князів Жаславських⁹⁸, і цю частину володінь вони зберегли⁹⁹.

⁹⁰ Собчук В. Проблема достовірності двох привілеїв Вітовта // *Його жс.* Від коріння до крони: Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст. – Кременець, 2014. – С. 396-399.

⁹¹ ANKr. – ASang. – Rkps 958 (сумарій межових актів).

⁹² Собчук В. Проблема достовірності двох привілеїв Вітовта... – С. 399.

⁹³ ANKr. – ASang. – Rkps 958 (сумарій межових актів).

⁹⁴ Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. – Відділ рукописів (далі: ЛННБ України. ВР). – Ф. 103 [Архів Сапег], спр. 6359. – Арк. 72-72 зв. (4.VII.1589, Кременець; оригінал листа Я. Жаславського).

⁹⁵ 1638 р. Минцова Волиця потрапила в руки панів Сенют на Ляхівцях (Собчук В. Проблема достовірності двох привілеїв Вітовта... – С. 400). У XIX ст. поселення відоме під назвою Волиця-Ляховецька (Военно-топографическая карта Волинской губернии. 1855–1877. – Масштаб 3 версты в дюйме. – Санкт-Петербург, 1877. – Ряд XXIII, лист 5). Тепер це лівобережна частина розташованого у верхів’ї р. Семенівки села Волиця, яке належить до Теофіпольської селищної громади Шепетівського району Хмельницької області (правобережна частина – колишнє село Шарлаївка).

⁹⁶ ЦДІАК України. – Ф. 25 [Луцький гродський суд], оп. 1, спр. 23. – Арк. 346-349.

⁹⁷ Там само. – Спр. 25. – Арк. 212-213.

⁹⁸ AS. – Т. 3. – S. 201 (1520).

⁹⁹ Źródła dziejowe. – Warszawa, 1889. – Т. 19: Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. – Т. 8: Ziemie ruskie. Wołyń i Podole / wyd. A. Jabłonowski [ŹD. – Т. 19]. – S. 134-135

Таблиця 2. Доходи Януша Жаславського від замкових міст і сіл за сумарієм 1579 р.

(Грошові надходження показані в колах, грошах і пенязях, розділених крапками)

Поселення	Дворцця	Дими	Чинші	Виряд	Кола	Ялівка	Вепр	Полов	Кунця і ставшина	Орда корчем	Став	Млин	Овес (мірки)	Мед (віпра)	Хміль (мірки)	Драниця
Місто Староє Жаславське	—	227	62.37.2	—	—	—	—	—	100.00.0	—	—	—	24	—	—	—
Місто Белгородка	—	101	68.26.3	—	—	—	—	—	—	8.00.0	8.00.0	35.00.0 ¹	12	—	—	—
Разом міста	328	131.03.5							100.00.0	8.00.0	8.00.0	35.00.0	36			
Село Бєсовка	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Село Бьльжинцы	—	10	5.24.0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Село Гнойница	—	4	2.24.0	—	—	—	—	—	—	—	3.00.0	5.00.0	—	—	—	—
Село Голодковцы	—	22	11.40.0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Село Дворец	—	35	10.55.0	—	—	—	—	—	95.00.0	100.00.0	—	—	—	—	—	—
Село Завадинцы	—	5	10.42.0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Село Зубовцы	—	5	2.18.0	—	—	—	—	—	30.00.0 ²	8.00.0	—	—	—	2	—	—
Село Колок Великий ³	—	74	23.55.0	7.57.0	—	—	—	—	—	—	—	—	42	—	—	—
Село Лысая Гора	—	22	6.36.0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Село Мехла	3	21 ⁴	2.09.0	—	—	—	—	—	0.22.0	—	—	—	24	1	1	—
Борні землі «за Михляю»	—	—	—	—	—	—	—	—	7.20.0	—	—	—	—	23	20	—
Село Михновъ	20	31	10.12.0	—	7.00.0	—	—	—	—	80.00.0 ⁵	150.00.0	—	40	—	—	—
Село Мокрец	—	23	16.06.0	—	—	0.50.0	1.00.0	0.20.0	—	—	—	—	—	—	—	1000
Село Мыслетин	12	26	27.24.0	... ⁶	—	—	—	—	—	—	—	—	206	—	—	—
Село Новое	—	18	33.20.0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Село Олейники ⁷	—	—	—	—	—	—	—	—	—	...	—	—	—
Село Сенютки	—	8	1.24.0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Село Сошно	—	18	7.48.0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Село Тернавка	—	53	25.38.0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	2.5	—
Село Хрыстовка	—	37	32.20.0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Село Чолузов	—	55	41.08.0	13.51.0	—	—	—	—	—	60.00.0 ⁸	50.00.0	—	—	—	—	67
Люди Пашковъ ⁹	—	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Разом села	35	502	248.19.0	21.48.0	7.00.0	0.50.0	1.00.0	0.20.0	7.42.0	265.00.0	311.00.0	5.00.0	391	28.5	21	1000
Сумарно	35	830	379.22.5	21.48.0	7.00.0	0.50.0	1.00.0	0.20.0	7.42.0	365.00.0	319.00.0	40.00.0	427	28.5	21	1000

Примітки. ¹ У сумарії разом із доходами від корчми. ² У сумарії разом із млинами. ³ У сумарії дими і доходи разом із с. Олійники. ⁴ На данні землі с. Мехля мають вийти 22 дими радосельців. ⁵ У сумарії разом із млинами. ⁶ Виряд подано в сумарії разом із чиншем. ⁷ У сумарії дими і доходи разом із с. Колок Великий. ⁸ У сумарії разом із млинами. ⁹ Село тримав Северин Грішник.

Після поділу обидві половини зазнали деяких змін. Села Почапки, Черняхів і Милятин 26 вересня 1581 р. Михайло Янушевич продав за 10 000 кіп грошів Івану Чапличу-Шпанівському¹⁰⁰. Села Оженин та Стадники 10 вересня 1585 р. в нього купив за 4000 кіп грошів острозький бургграф Криштоф Римінський, що тримав раніше ці маєтки в заставі¹⁰¹. Село Джурджів-Шепетівщина 28 жовтня 1587 р. князь записав своєму слугі Касперу Литковичу, що часто бував із ним у походах і битвах¹⁰².

Останню згадку про молодшого з Жаславських містить скарга сусіда по маєтках Криштофа Лабунського за наїзд, внесена 4 червня 1588 р. в кременецьку гродську книгу¹⁰³. Невдовзі Михайло Янушевич зійшов зі світу¹⁰⁴, не залишивши нащадків, і брат успадкував усі його маєтки. На початку березня 1589 р. старший із Жаславських звинуватив згаданого вище слугу в присвоєнні різних речей та срібла з братових скарбів¹⁰⁵ і довів до того, що 12 вересня 1592 р. той відступив замок і село Джурджів-Шепетівщина з млинами на р. Кам'яниці за 2000 кіп грошів Андрію і Зофії Жджарським¹⁰⁶.

Януш Янушевич теж розпродав дещо з маєтків. Човгузів 1585 р. купили в нього за 4000 кіп грошів острозький вїйт Павло Малишевич Новоселецький та його жінка Пелагія з Красівських¹⁰⁷. Замок Верхів, однойменне з ним місто і село Старий Верхів весною 1590 р. придбав Криштоф Римінський¹⁰⁸. 27 березня 1587 р. князь Жаславський уклав із князем Костянтином Острозьким угоду про відмову від взаємних претензій і позовів та обмін деякими маєтками, за якою відступив обидва поселення під назвою Колок та їхні присілки з грунтами включно до р. Турівки, а натомість отримав села Ледянка, Федорівка, Волиця Хоєцького й Волиця Котужинці з доплатою

(1583); *Ворончук І.* Населення Волині в XVI – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники. – Київ, 2012. – С. 609-610 (1617), 564 (1625); *Баранович О.* Залюднення України перед Хмельниччиною... – С. 95 (1629).

¹⁰⁰ ЦДІАК України. – Ф. 26 [Луцький земський суд], оп. 1, спр. 4. – Арк. 91 зв.-95 зв.

¹⁰¹ ЛННБ України. ВР. – Ф. 91 [Радзимінські], спр. 228.V.3. – Арк. 141-143 зв. (10.IX.1585, Жаславль; витяг 1792 р. з кременецької гродської книги).

¹⁰² ANKг. – ASang. – Тека 127, plik 25 (копія XVIII ст. витягу зізнання, зроблена з дефектного аркуша з кременецької гродської книги). 22 листопада 1587 р. князь знімає своє надання перед Кременецьким гродським урядом (Ibid. – Rkps 1000/I. – S. 278; регест).

¹⁰³ ЦДІАК України. – Ф. 21, оп. 1, спр. 25. – Арк. 35-36 зв.

¹⁰⁴ За даними Несецького, загинув від випадкового пострілу (*Niesiecki K.* Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. Powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez *J.N. Bobrowicza.* – Lipsk, 1845. – Т. 10. – S. 93).

¹⁰⁵ ANKг. – ASang. – Rkps 1000/I. – S. 278 (2.III. 589, 9.III.1589; регести).

¹⁰⁶ ЦДІАК України. – Ф. 22, оп. 1, спр. 8. – Арк. 304 зв.-306 зв. (12.IX.1592, Шепетівщина).

¹⁰⁷ Там само. – Ф. 26, оп. 1, спр. 5. – Арк. 621-623 зв. (2.VIII.1585, Жаславль).

¹⁰⁸ Российский государственный архив древних актов. – Ф. 389 [Литовская метрика], оп. 1, дело 199. – Л. 91-94 об. (30.III.1590, Варшава); Руська (Волинська) метрика: Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське воєводства). 1569-1673 / Упор. *Г. Боряк* та ін. – Київ, 2002. – С. 465 (№ 61).

тисячі кіп грошів¹⁰⁹. 24 червня 1599 р. Януш фундував у родовому гнізді фарний костел, якому записав село Вірови, або Лютерівка¹¹⁰, і це поселення відійшло до церковних маєтків¹¹¹, 1 листопада 1599 р. відкупив за 2000 кіп грошів замок і село Джуджів-Шепетівщина¹¹², а 9 березня 1603 р. придбав у дочок покійного шляхтича Яна Подоського Зофії Жджарської і Люції Гошевської успадковане ними після батька село Шельвів¹¹³ і тим самим завершив формування периметрів Жаславської волості.

Наприкінці XVI ст. латифундії Жаславських на Волині істотно поповнилися половиною володінь згаслої в чоловічій лінії несухоїзької гілки князів Сангушків. Як це часто траплялося в суспільній верхівці Речі Посполитої, однією з передумов надбання послужив матримоніальний зв'язок. 2 лютого 1578 р. Януш Жаславський одружився з Олександрою Романівною Сангушко, круглою сиротою, яка разом із братом Федором-Романом та сестрами Марухною і Федорою проживала в замку Несухойжі при бабі по батькові Ганні Деспотівні¹¹⁴. Через напад татар пов'язані зі шлюбом майнові справи не завершили. Януш Жаславський і Костянтин Острозький, що був одним з опікунів дітей покійного Романа Федоровича Сангушка, поїхали чинити відсіч орді. Тим часом Ганна Деспотівна померла¹¹⁵. 14 березня 1578 р. возний Луцького замку ув'язав подружжя Жаславських у четверту частину залишених нею маєтків¹¹⁶. 9 квітня 1578 р. Костянтин Костянтинович наслав своїх слуг і татар чисельністю кількасот вершників і вибив Жаславських із тої четвертини¹¹⁷, а після похорону Деспотівни забрав інших дітей і маєтки князя Сангушка під свою опіку. Олександра Романівна не отримала ні посагу, ані належних їй частин матиного віна та бабиної спадщини. Князь Жаславський оскаржив опікуна перед урядом Луцького замку¹¹⁸ і виклопотавав у короля напоминальний лист із закликом задовольнити законні вимоги подружжя¹¹⁹.

Через рік, у липні 1579 р. Жаславські приїхали до Острога й у присутності приятелів уклали з Острозьким угоду, за якою через необхідність

¹⁰⁹ ANKг. – ASang. – Rkps 1007. – К. 19-19v.; rkps 1008, fasc. 12; *Собчук В.Д.* Спори Острозьких і Жаславських за маєтки... – С. 174.

¹¹⁰ ANKг. – ASang. – Rkps 1000/I. – S. 319-321 (24.VI.1599, Жаславль; переказ змісту фундаційного листа).

¹¹¹ *Баранович О.* Залюднення України перед Хмельниччиною... – С. 90.

¹¹² ANKг. – ASang. – Rkps 1000/I. – S. 278 (1.XI.1599, Луцьк; регест листа).

¹¹³ ЦДІАК України. – Ф. 22, оп. 1, спр. 13. – Арк. 554-558 (9.III.1603, Жаславль).

¹¹⁴ *Radziwiński Z. L.* Monografia хх. Sanguszków... – Т. 2, cz. 2. – S. 45-46 (24.XI.1577, Берестко), 48 (12.IV.1578).

¹¹⁵ Ibid. – S. 48-49 (12.IV.1578).

¹¹⁶ Ibid. – S. 46.

¹¹⁷ Ibid. – S. 47.

¹¹⁸ Ibid. – S. 48-49 (12.IV.1578).

¹¹⁹ Ibid. – S. 49-50 (20.VII.1578, Львів).

сплатити борги Романа Сангушка та його матері замість посагу й виправи він поступив у заставу розташовані в Луцькому повіті двори Серники (за даними на 1593 р., крім корінного села, сюди входили ще присілки Тростянка, Княгинин і Зінькова Воля¹²⁰) і Бужковичі та села Поворськ й Карасин¹²¹. Отримавши цю гарантію, вони квітували свого брата й швагра Романа Романовича та Костянтина Костянтиновича за посаг і виправу з батьківських маєтків та виконання записів Ганни Деспотівни¹²². Первинно перелічені маєтки заставлялися тільки на рік, та пізніше цей строк поновлювався. Саме тому 1583 р. Януш Янушевич платив побор за села Поворськ, Карасин, Серники, Тростянка й Княгинин¹²³. Наприкінці 1585 р. Жаславські остаточно квітували Острозького за сплату посагу й повернули заставу¹²⁴.

Літом 1591 р. король призначив Януша Жаславського опікуном недієдатного брата дружини та його володінь у Луцькому й Володимирському повітах на Волині та в Берестейському й Слонімському повітах у Великому князівстві Литовському¹²⁵, а в жовтні 1591 р. Роман Романович Сангушко помер, не залишивши нащадків¹²⁶. 19 грудня 1591 р. Олександра й Федора Романівни провели тимчасовий поділ його спадщини з умовою пізніше уточнити склад своїх половин¹²⁷. За остаточним актом, датованим 12 квітня 1593 р., у межах Волинського воєводства Жаславські отримали маєток Михайловець – опустілий монастир св. Михайла з двором і сільцем на передмісті Володимира, замки Турійськ і Несухойжі з однойменними містами, 34 села й окремих фільварок у Володимирському повіті та замок і місто Звенигород і 17 сіл у Луцькому повіті з усіма належними до замків дворами, фільварками, рудами, ґрунтами й підданими (табл. 3 в Додатку). Родовий Милецький монастир св. Миколи й підпорядковані йому 9 сіл не потрапили в жодну з половин, сторони застерегли тільки собі та своїм нащадкам почергове подавання ігумена¹²⁸. 16 квітня 1593 р. сестри вступили у володіння своїми половинами¹²⁹. Фактично спадщина несухойзької гілки князів Сангушків потрапила, звичайно, у відання Януша Жаславського, але

¹²⁰ Radziwiński Z. L. Monografia xx. Sanguszków... – Т. 2, cz. 2. – S. 73 (14.IV.1593, Локачі).

¹²¹ Ibid. – S. 50–51 (5.VII.1579, Острор).

¹²² Ibid. – S. 51–52 (5.VII.1579, Острор).

¹²³ ŹD. – Т. 19. – Wykazy geograficzno-statystyczne. – S. 87.

¹²⁴ Radziwiński Z. L. Monografia xx. Sanguszków... – Т. 2, cz. 2. – S. 56–57 (8.X.1585, Серники; 6.XI.1585, Луцьк).

¹²⁵ Ibid. – S. 61–63 (17.VII, 29.VII, 23.VIII.1591, Краків).

¹²⁶ Ibid. – S. 64.

¹²⁷ Ibid. – S. 64–66 (19.XII.1591, Несухойжі). Згаданої вище старшої сестри Марухни на той час не було вже серед живих, про заміжжя її і нащадків історичні джерела мовчать (Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy... – S. 435).

¹²⁸ Radziwiński Z. L. Monografia xx. Sanguszków... – Т. 2, cz. 2. – S. 69–70 (12.IV.1593, Локачі). Про згадані тут монастирі ширше див. Горін С. Монастирі Західної Волині. Друга половина XV – перша половина XVII ст. – Львів, 2007. – С. 80–89, 197–221.

¹²⁹ Radziwiński Z. L. Monografia xx. Sanguszków... – Т. 2, cz. 2. – S. 73–74 (14.IV.1593, Локачі).

формально це надбання роду становило власність його дружини. 21 вересня 1602 р. Олександра Романівна записала всі свої маєтки у Володимирському й Луцькому повітах синам Олександру, Костянтину і Юрію з Острога Жаславським¹³⁰.

Станом на середину 80-х років XIV ст. спільний предок Острозьких і Жаславських, князь Федір Данилович, мав у користуванні отчину, якою розпоряджався на власний розсуд, і службові маєтки. Це переконливо засвідчує грамота синів і вдови Любарта Гедиміновича († 1383) з обіцянкою “не уступатисѧ у его ѡтчизну и у его служебныѧ”¹³¹. У подяку за вірність під час заколоту Вітовта й участь в обороні Вільна 1390 р. Ягайло видав Федору Даниловичу підтвердження на Острог, Жаславль і Бродово з правом переходу всіх цих володінь у майбутньому до спадкоємців¹³². Другий і третій із перелічених маєтків, на відміну від першого, прямо названі в акті алодами. Про Бродово відомо, що незадовго перед тим князь отримав це село на вічність від Чурила Бродівського¹³³. Жаславль, судячи з кваліфікації в документі, теж приватний маєток, міг бути успадкований після батька. Острог же, ймовірно, становив згадані вище “служебныѧ” володіння. 1393 р. Федір Данилович отримав лист королеви Ядвіги, яким у подяку за заслуги перед нею та попередніми правителями Русі й Литви город Острог та належну до нього округу надано йому в повне розпорядження з умовою служити зі своїми людьми так, як раніше служив володимирському князеві Любарту¹³⁴. Так в умовах гострої соціально-політичної напруги, що характеризувала стосунки між нащадками Гедиміна протягом останніх двох десятиліть XIV ст., і пошуків ними в регіональних елітах союзників Острог перетворився зі службового в приватний маєток.

Маєтки князів Острозьких становили одне з крупних приватних володінь, які в актах кінця XIV–XV ст. позначалися латинським словом *district* або руським відповідником цієї лексеми *novim*. Дідичі таких територіальних одиниць були вільними від городових і мостових робіт на користь державних замків, що лежали на землевласниках Великого князівства Литовського, а натомість мали дбати про оборонні споруди всередині цих округ. Перебравшись у Жаславль і започаткувавши там окремий рід, на перших порах Юрій Острозький/Жаславський виконував городові та мостові роботи

¹³⁰ Radziwiński Z. L. Monografia xx. Sanguszków... – Т. 2, cz. 2. – S. 91 (21.IX.1602, Звиняча).

¹³¹ AS. – Т. 1. – S. 8 (видано в межах 1383–1386 рр.). У пізнішій републікації листа через недогляд видавця фрагмент тексту “у его ѡтчизну и” пропущений (Грамоти XIV ст. / Упор. М. М. Пешак. – Київ, 1974. – С. 64).

¹³² AS. – Т. 1. – S. 11–12 (18. 12. 1390; “castrum Ostrog cum allodiis Szaslaw et Borody”).

¹³³ Розов В. Українські грамоти. – Київ, 1928. – Т. 1: XIV в. і перша половина XV в.. – С. 27–28 (8.IV.1385).

¹³⁴ AS. – Т. 1. – S. 15–16 (4.XI.1393, Краків).

в старому родовому гнізді, а пізніше внаслідок конфлікту в родині король переадресував цю повинність на державний замок у Луцьку, попри те, що він лежав значно далі від закладеної князем нової резиденції. У листі монарха 1535 р. Юрієвому внукові Кузьмі зі слів останнього зазначено, що “от давных часов, за дѣда и отца его, люди имениа его Жеславского замку нашего Луцкого не робливали и мосту не мостивали, ни жили дей дедь его погневал ся был зъ братом своимъ, княземъ Иваном Острозким, гдеж дей он за таковымъ своимъ гневомъ мусил в тотъ часъ людми своими замокъ нашъ Луцкий робити и мость мостити”; потім батько Кузьми бив великому князю Олександру чолом, щоб звільнив від цього обов’язку “и велель ему свой замокъ отчизный Жеславль робити и оправовати водле стародавнего обычая”, на що отримав позитивну відповідь¹³⁵. Натомість на надбаннях князів, що становили вислуги або куплі в повітах, підпорядкованих старостам і намісникам монарха, тяжіли попередні городові й мостові повинності. Зокрема, за ревізійним описом Кременецького замку 1545 р., “з ымѣней князя Жеславского выслужонных, которыи тягнули Къремянцу: з Дворца, з Белгородки, з Сенютки а с Терновки а з Булыженьцовъ”, належало виконувати ці роботи¹³⁶.

Впливова аристократія намагалася уникати повітового присуду, якщо хтось із землевласників дрібнішого калібру пробував захистити себе перед старостою від її посягань. Оскаржуючи 1539 р. перед монархом вирок луцького старости Федора Чорторийського з вимогою сплатити зем’янину Гнівошу Єловицькому певну суму грошей, Олена Жаславська та її син Кузьма доводили, що “передъ тымъ деи здавна предьки ихъ князи Жеславскийи и уни сами передъ старостами луцкими николи ку праву ся не становили”¹³⁷. 1553 р. у відповідь на спробу урядового вижа вручити послання кременецького старости в справі шляхтича Григорія Сенюти Кузьма Іванович заявив, що “я не ест жадным поветникомъ; такие листы на дом Острозскийи никды не ходат, и а таких листов штвореных не приимую”, натомість листом сусіда з викладом його претензій не погордував¹³⁸.

У 60-х роках XVI ст. Велике князівство Литовське вступило в смугу важливих перетворень. На скликаному 1564 р. в Більську вальному сеймі боярсько-зем’янська маса змусила верхівку знаті, що прагнула бути недосяжною для місцевої влади, відмовитися від претензій на виключність, а Віленський сейм 1565–1566 рр. поділив усю територію держави на функціонально рівноцінні округи, за якими залишили стару назву повіт¹³⁹.

¹³⁵ AS. – Т. 4. – С. 16 (17.VI.1535, Вільно).

¹³⁶ ЛМ. – Кн. 561. – С. 195.

¹³⁷ Российский государственный архив древних актов. – Ф. 389 [Литовская метрика], оп. 1, д. 23. – Л. 68 об.–69.

¹³⁸ ЛННБ України. ВР. – Ф. 103 [Архів Сапег], оп. 1, спр. 6314. – Арк. 18 зв.

¹³⁹ Любавский М. К. Литовско-русский сейм: Опыт по истории учреждения в связи

В одній із книг Литовської Метрики зберігся текст під заголовком “Списанье поветов и границ”¹⁴⁰, що становив проєкт ухвали сейму¹⁴¹. Остаточний документ офіційного характеру не виявлено, але відомі нам витяги з Литовської Метрики фрагментів акта розмежування текстуально збігаються з відповідними місцями “Списанья”¹⁴², і це дає підстави вважати, що правовою підставою межі між Кременецьким і Луцьким повітами вважали або проєкт, про який ідеться, або інший документ, ідентичний із ним у цій частині.

Належні князям Жаславським замок і місто Верхів та група сіл на північ від Острога (Стадники, Оженин, Черняхів, Милятин, Почапці), що становили своєрідні ексклави, відірвані від головного масиву їхніх володінь, однозначно відійшли, за “Списаньем”, до Луцька. У районі Жаславської волості намічена в документі міжповітова межа розділила села Білотин та Мокрець і пішла лісовим масивом до впадіння в Горинь правої притоки Цвітохи, “а Цветохою уверх до лесу великого Цвету – налеве повет Луцкий, а направо повет Кремянецкий; а тым лесом до реки Случи, по половицы тот лес держачи”¹⁴³. Таким чином, єдиний комплекс маєтків поділили між двома повітами. Цей випадок не унікальний, у Волинському воєводстві подібне трапилося, наприклад, із Дубенською волостю князів Острозьких¹⁴⁴.

У податковому реєстрі 1570 р. вся Жаславська волость, зафіксована, правда, сумарно, без переліку поселень, віднесена до Кременецького повіту¹⁴⁵. “Реєстровий” варіант межі між повітами виявлено в одному з актових записів: коли влітку 1575 р. в Луцький грод доставили підданих князя Острозького, спійманих під час наїзду на село Семаки, що лежало в тій частині Жаславської волості, яка, за “Списаньем”, мала відійти до Луцького повіту, там відмовилися приймати скаргу, мотивуючи тим, що це поселення належить до Кременецького повіту¹⁴⁶. Натомість у дільчому листі Януша й Михайла Жаславських 1581 р. адміністративно-територіальне підпорядкування перелічених у ньому поселень подане згідно зі “Списаньем”¹⁴⁷. Кілька нагадувань князю Острозькому в справі наїздів на

с внутренним строем и внешней жизнью государства. – Москва, 1900 – С. 697–713, 719–732.

¹⁴⁰ Литовская метрика. – Отд. 1–2, ч. 3: Книги публичных дел. – Т. 1. – Юрьев, 1911. – Стлб. 882–896.

¹⁴¹ *Lanno II. I.* Великое княжество Литовское во второй половине XVI столетия: Литовско-русский повет и его сеймик. – Юрьев, 1911. – С. 58–66.

¹⁴² AGAD. – Zbiór Branickich z Suchej. – Rkps 323/409 (1629); AGAD. – Archiwum Warszawskie Radziwiłłów. – Dział II. – Rkps 73 (1773).

¹⁴³ Литовская метрика. – Отд. 1–2, ч. 3, т. 1. – Стлб. 890–891.

¹⁴⁴ *Собчук В.* Формування території Кременецького повіту // Записки НТШ. – Львів, 2010. – Т. 260: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – Вип. 2. – С. 49.

¹⁴⁵ *ŽD.* – Т. 19. – Wykazy geograficzno-statystyczne. – S. 28.

¹⁴⁶ ЦДІАК України. – Ф. 21, оп. 1, спр. 18. – Арк. 98 зв.–99 зв.

¹⁴⁷ ANKp. – ASang. – TeKa XV, pliki 7, 9.

північні окраїни Жаславської волості, у тому числі й згаданого вище випадку 1575 р., виданих лотом 1581 р. Луцьким земським судом¹⁴⁸, дають підстави думати, що в Луцьку вже визнавали цю територію складовою тамтешнього повіту. У податковому реєстрі 1583 р. Жаславська волость, розписана за поселеннями, знову в Кременецькому повіті, правда, документ містить лише половину Михайла Янушевича, та села в межиріччі Жарихи й Корчика, на північ від вказаної вище лінії розмежування, входили саме в його частину¹⁴⁹. За аналогічним документом 1589 р., уся Жаславська волость повністю в Луцькому повіті¹⁵⁰.

Пізніше північну частину Жаславської волості, відділену від південного масиву її широкою смугою лісів, вважали складовою Кременецького повіту. Це підтверджується не тільки відомою картою Волинського воеводства, укладеною Олексієм Барановичем на основі реєстру подимного 1629 р.¹⁵¹, а й деякими актовими джерелами. Зокрема в листі про передачу розташованих там сіл Жуків, Меречівка, Дятелівка, Нагачівка й Лотівка в оренду Андрію Блендовському, датованому лютим 1632 р., та в записі тих самих поселень у певній сумі грошей у квітні 1632 р. Миколаю Аксакові князь Юрій Жаславський відносить їх до Кременецького повіту¹⁵². Те саме бачимо в реляції щодо маєтку Жуків, датованій травнем 1653 р.¹⁵³

Латифундії князів Жаславських на Волині починалися з декількох груп поселень, що становили первісно частини володінь князів Острозьких, з яких виділився новий рід, і, мабуть, власні надбання фундатора. Репрезентанти наступних поколінь розширили його спадщину новими маєтками переважно в слабо залюдненій частині Волині на південь від Горині, що походили здебільшого з вислуг.

Тривалий час унаслідок чинників демографічного характеру володіння роду Жаславських становили єдину латифундію. Перший поділ відбувся на грані 70–80 х років XVI ст. Спочатку маєтки розібрали на частини без належного юридичного оформлення, обмежившись особистими письмовими зобов'язаннями сторін, а через два роки дійшли остаточної згоди та оформили її згідно з правовою практикою того часу.

Через передчасну смерть одного з учасників поділу інший успадкував його половину і всі родові володіння знову опинилися в єдиних руках.

¹⁴⁸ ANKr. – ASang. – Teka XV, pliki 13, 14, 15.

¹⁴⁹ ŻD. – T. 19. – Wykazy geograficzno-statystyczne. – S. 134.

¹⁵⁰ AGAD. – Archiwum Skarbu Koronnego. – I [Rejstry podatkowe]. – Sygn. 31. – K. 80–84 (1589).

¹⁵¹ Баранович О. Залюднення України перед Хмельниччиною... – С. 93–96, карта.

¹⁵² ANKr. – ASang. – Rkps 1000/I. – S. 314, 315.

¹⁵³ Ibid. – S. 316.

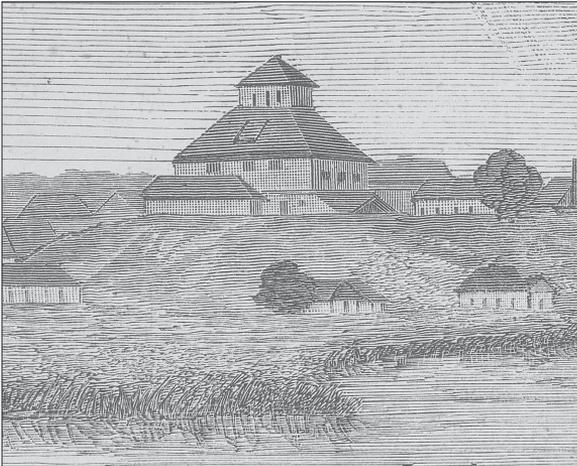
Унаслідок продажів, обміну зі сусідами та купівлі чужих маєтків за два десятиліття після поділу обидві половини зазнали певних змін. Набуттям на початку XVII ст. села Шельвів формування зовнішніх периметрів Жаславської волості завершилося.

Наприкінці XVI ст. латифундії роду Жаславських поповнилися половиною володінь згаслої в чоловічій лінії несухоїзької гілки князів Сангушків, в яку на Волині входили замки Турійськ і Несухоїжі у Володимирському та замок Звенигород у Луцькому повітах із містами, дворами й численними селами.

Тривалий час володіння князів Жаславських перебували поза адміністративно-територіальним поділом Волині. У процесі перетворень 60-х років XVI ст. у Великому князівстві Литовському, відомих як повітова реформа, вони були поділені між Луцьким і Кременецьким повітами, але деякий час північну частину Жаславської волості відносили то до однієї, то до іншої з цих адміністративно-територіальних одиниць. У першій половині XVII ст. закріпилася належність її таки до Кременецького повіту.

*Збережена споруда (колишній цейхтауз ?)
Старозаславського замку. XV-XVIII ст. Фото 1920 р.*

*Ця ж споруда
на гравюрі Ернеста Буле
(за малюнком
Володимира Лося). 1873 р.*

*Одна зі стін цієї ж споруди
(перший поверх: мурована
стіна XV-XVI ст., другий
поверх: цегла XVIII ст.).
Фото 2014 р.*

ДОДАТКИ

А. Документи*

№ 1

1579, березня 19. Жаславль.

Сумарій половини спадкових володінь князів Жаславських для поділу між братами Янушем і Михайлом Янушовичами

Сумареушь списаня всих именеи, к половицы замковъ СЖолнего и Вышнего и места Старого Жаславского зо всеми пожитками дорочными, великими и малыми, што тепер ест и перед тым было, на одну сторону до делу належачими, и с половицею стрелбы и будована замкового, через мене, Януша Жаславского, росписаныи и розделеныи в ровныи дел на вбирание его м[и]л[ости] кн[яз]ю Михаилу Жаславскому, п[а]ну брату моему молодшому, року Сына Божего нарожена тисеча п[ат]сот семдесат деватого, м[е]с[я]ца марца, деватогонадцать дня, тоестъ

напродъ

Будоване в замку СЖолнемъ, тоестъ городень личбою всих кѣ [29], которые са починають wt вежи и wt рову, где ставокъ малыи и гребла прилегла к тому; дом великии при земли, входечи в замок, по правои стороне, в немъ светлицъ две, межи ними сенъ, з одное светлицы коморка невеликаа упокоинаа; подле того ж дому пекарна великаа новаа з сенми; стаина великаа подле пекарни ув одномъ раду.

А в замку Вышнемъ городень личбою [...] ¹⁵⁴, которые са починають wt вежи, входачое в замок, по правои стороне; кгмахи великие, тоестъ изба столовая великая с коморою великою и з сенми и з подклетами. Напротив того ж дому великого в той же стени две светлицы с коморами з одного сен ¹⁵⁵. Под тыми домами пивница; домок при земли над пивницею, в немъ светлицъ две, и з одное светлицы комора. Под тым домом пивница, в неи

* Археографічні засади публікації документів: букви кириличного півустава, яким написані тексти документів, відтворено в сучасній графіці. Збережено літери, які відсутні в теперішній українській азбуці ("ѣ", "ѡ", "ѣ", "ѣ", "ѣ", "ѣ", "ѣ", "ѣ"), та диграф "кѣ", що позначає проривний приголосний "г". Кирилична літера "я" подана в сучасному вигляді. Виносні літери введено в рядок і виділено курсивом. Надрядкові графічні знаки, якими позначали короткий звук "і" (наєрки), передаються внесеним у рядок курсивним "и". Для зручності дослідників після кириличних цифр під титлами в квадратних дужках подано відповідні арабські цифри. Знаки пунктуації вжито згідно з сучасними правилами. Кінці сторінок рукопису позначено подвійною вертикальною рисою (||), після якої в квадратних дужках вказано наступні сторінки за вжитою в рукописі пагінацією.

¹⁵⁴ В оригіналі кількість городень пропущена.

¹⁵⁵ Так в оригіналі.

грубъ две; подле того дому шгородок, а напротив кухня новая с коморою. Вѣж тры, тоест вдна над светлицею столовою, другая на рогу шт ставку малого, третья высокая з зекгаремь. Стрелбы всеє, дель, гаковниц, ручниц и начина, к тому належного, половица.

Мѣсто Старое Жаславское, в немь всех дымов земажных, мещанских и жидовскихъ сѣз [227].

С того мѣста цыншу водле ревизий и постановена п[а]на Малышчиного, в року семдесят шостомь учиненого, чинило копъ зѣв [62], гр[ошеи] лѣз [37], п[е]н[язи] в [2].

Аренда корчемная копь р [100] з вымелками, а швса пастуского водле повинности давнее чинит мерокъ кѣд [24].

Село Мехла, двор[и]цъ г [3], в неи всех дымов, людми новыми шселых, кѣ [21]; цыншу перед тымъ чинивало копь в [2], гр[ошеи] в [9].

Швса данного мерокъ кѣд [24], дани медовое ведро а [1], хмелю мерка а [1]. Куницы и ставщины гр[ошеи] кѣв [22]. || [S. 2]

З земель бортовых, которыее сут за Михлею, под Шстрогом, тые ходать перегоновцы и радоселцы, чинит дани медовое ведеръ кѣ [23]; куницы, ставщины с тых же земель копь з [7], гр[ошеи] к [20], хмелю мерокъ к [20].

До тых земель данных люди радоселские, которыее тые земли перед тым ходили, до Мехли выйти мають – зо всеми маетностями своими и з будованем, всех господаров кѣв [22] дым[ы].

Село Мокреци, в немь дымовъ кѣ [23], цыншу чинивало копь ш [16] и гр[ошеи] з [6], за яловицу гр[ошеи] н [50], за вепра гр[ошеи] з [60], за полов гр[ошеи] к [20], а шсобливе драниц тисеча.

Село Сошно, в нем дымовъ и [18], цыншу чинило копь з [7], гр[ошеи] мѣ [48].

Село Михновъ, в нем дворищъ к [20], дымовъ лѣ [31], чинило цыншу копъ г [10], гр[ошеи] вѣ [12], шт семи кол копь з [7], швса мерокъ м [40]; шренда: корчма з млынами на рокъ чинит копь п [80], ставъ на рокъ копь рн [150].

Село Мыслетин, в нем дворищъ вѣ [12], дымовъ кѣз [27], чинило цыншу з вырѣдом копь кѣс [26], гр[ошеи] кѣд [24], швса данного с пастуским мерокъ сѣ [206]. При том селе ест на реце Горини логвиско на ставъ, которыее може быт добрыи за наклад малыи.

Село Лысая Гора, в нем дворищъ нет, дымовъ кѣв [22], чинило цыншу копь з [6], гр[ошеи] лѣз [36].

Село Завадинцы, в нем дымовъ з [5], чинило цыншу копь г [10], гр[ошеи] мѣв [42].

Село Гноиница, в неи дымовъ д [4], чинило цыншу копъ в [2], гр[ошеи] кѣд [24], млынъ на рокъ копь з [5], ставъ на рокъ копь г [3].

Село Дворец, в нем дымовъ лѣ [35], чинило цыншу копь г [10], гр[ошеи] нѣ [55], став до року копь р [100]. Аренда корчемная до року з млыномъ копъ чѣ [95].

Село Былыжинцы, в нем дымовъ і̄ [10], чинило цыншу копъ ѣ̄ [5], гр[ошеи] кѣ̄ [24].

Село Сенютки, в нем дымовъ ӣ [8], цыншу чинило копа а̄ [1], гр[ошеи] кѣ̄ [24].

Место Белгородка, в нем дымовъ р̄а̄ [101], чинило цыншу копъ ж̄ӣ [68] и гр[ошеи] кѣ̄ [26], п[е]н[язи] г̄ [3]. Млыны с корчмою копъ л̄ѣ̄ [35], ввса пастуского мерокъ в̄і̄ [12], ставъ на рокъ копь ӣ [8].

Село Бесовка, дымовъ ӣ [8]. || [S. 3]

Село Тернавка, в нем дымовъ ӣі̄ [53], чинило цыншу копъ кѣ̄ [25], гр[ошеи] л̄ӣ [38], меду ведеръ в̄ [2] и пол, ввса мерокъ в̄і̄ [12].

Село Новое, в немъ дымовъ ӣі̄ [18], чинило цыншу копъ л̄і̄ [33], гр[о]шеи к̄ [20].

Село Хрыстовка, в нем дымовъ л̄з̄ [37], чинило цыншу копь л̄в̄ [32], гр[ошеи] к̄ [20].

Село Зубовцы, в немъ дымовъ ѣ̄ [5], чинило цыншу копь в̄ [2], гр[ошеи] ӣі̄ [18], меду ведеръ в̄ [2]. Аренда: корчма з млыномъ на рокъ копь л̄ [30], ставъ на рокъ копь ӣ [8].

Село Голодковцы, в немъ дымовъ кѣ̄ [22], чинило цыншу копъ а̄і̄ [11], гр[ошеи] м̄ [40].

Село Чолузов, в нем дымовъ н̄ѣ̄ [55], чинило цыншу водле ревизии и постановена п[а]на Малышчина копь м̄а̄ [41], гр[ошеи] ӣ [8], а выраду копъ і̄ [13], гр[ошеи] н̄а̄ [51], ввса мерокъ ж̄з̄ [67]; корчма и млын чолузовскии на рокъ чинит копъ ж̄ [60], став на рокъ копь н̄ [50]. Тоє село Чолузов и Колок есть непевно и пенно.

Село Колок Великии з Олениками, в нем дымовъ о̄д̄ [74], чинило цыншу копъ кѣ̄ [23], гр[ошеи] н̄ѣ̄ [55], а выраду копъ з̄ [7], гр[ошеи] н̄з̄ [57], ввса данного мерокъ м̄в̄ [42].

Люди Пашковы, которые Северин Грешник держит, в нем дымовъ кѣ̄ [27], с тых людей еще цыншу и жадное повинности не бывало.

Сума всех приходов пенезных, зложивши на вдно месте цыншы, арены, ставы и вырады, чинит копъ #ар̄н̄а̄ [1151], гр[ошеи] л̄ѣ̄ [39], п[е]н[язи] ѣ̄ [5].

Свса мерокъ ӯк̄з̄ [427], меду ведеръ к̄ӣ [28] и пол, а дымовъ всехъ всмьсот тридцат чотыри. || [S. 4]

Села земляньские,

с которыхъ цыншу и жадное повинности на замокъ не бывало

Село Васковцы п[а]на Васи́ла Кмиты, в немъ дымовъ к̄ӣ [28].

Село Сурлинцы того ж п[а]на Кмиты, в немъ дымовъ з̄ [6], при нем ставъ на рокъ копь ӣ [8].

Село Митковцы п[а]на Ивана Васковского, в нем дымов к̄ [20], при немъ ставъ на рокъ за копъ ẽ [5].

Селище Науцка Васковского спустелое.

Селце Сошно Ивана Богушевича Сошенского, в нем дымов ẽ [5], при немъ ставковъ малыхъ г̄ [3].

Селище Матѳея Мокрецького спустело, при немъ ставокъ спустелыи.

Селище Колодчинцы Степана Покощовского, при немъ ставъ пустыи немалыи.

Селце Бебчинцы, в нем дымов д̄ [4], при нем став на рок за коп пол г̄ [3].

Село Балковцы Кондрата Мацевича, в нем дымов г̄ [10].

Селище Мацевич спустелое, при том селци став спустелыи на рокъ за копъ д̄ [4].

Село Чижовка Дмитра а Яцка Мацевичов, дымов в̄ [12], при немъ ставковъ малыхъ г̄ [3].

Село Кропивная, дымовъ с̄ [6], цыншу нет. || [S. 5]

Село Медведовка п[а]на Матѳея Чеховского, в нем дымов аї [11], при немъ ставков малыхъ г̄ [3]. На вдномъ ставку млын, кол в̄ [2], которыи с корчмою чинит коп к̄ [20], став на рок копъ ẽ [5].

Село Тележинцы, в нем дымов к̄г̄ [23], при ним ставков малыхъ болрскихъ аї [11].

Село Свиридовцы Микиты а Степана, при них ставков малыхъ г̄ [3], дымов ẽ [5], логвиска на ставы есть.

Село Германа а Ацка и Грицка Суховжинских, в них дымов ẽї [15], при нимъ ставъ, сполныи з Балковичами.

Село Салиха Ивана Салиского, в нем дымов ӣ [8], при ним став невеликии, на рокъ за коп в̄ [2], млын, коло мучное а̄ [1].

Село Пузырки Еска а Кунаша, в нем дымов ӣ [8], при ним ставковъ малыхъ неспустныхъ г̄ [3].

Село Никошовцы Романа Никошовского, в них дымов в̄ [2], при нимъ ставок малыи, на гребли млын, кол в̄ [2], мучное а ступное.

Село Булаевцы Юхна Булаевского, в нем дымов з̄ [7], при ним став немалыи, млын, кол в̄ [2], ставок другии впусе лежит, также логвиска на ставы есть.

Село Пузырки Даска Сошенского, в немъ дымов аї [11], при ним став на рок за коп д̄ [4], млын, кол а̄ [1], ставков меншихъ на рудьках г̄ [3].

Село Смаглец Маира, жида, в нем дым д̄ [4], при ним ставы в̄ [2] немалые, третии малыи. || [S. 6]

Село Рубленцы, в них дымов иї [18], при ним ставков малыхъ в̄ [2].

Селище Зеленая, спустело, ставок при немъ спустелыи.

Село Криворудка Григоря Сипки, в нем дымов з̄ [7], при ним ставок невеликии а̄ [1].

Село Чаплинцы Кузмы Каменецкого, в нем дымов *с̄* [6], при нем ставков малых *г̄* [3].

Село Бакума а Грицка Васковских, в них дымов *г̄* [3], при ним ставковъ малых *г̄* [3].

Село Якимовцы Ровенских, спустелое, при ним ставки *в̄* [2] спустелых.

Селище Волица Михна Булаевского, впусе лежить.

Село Кривая Лука монастыра Жаславского, в нем дымов *ӣ* [8], при нем ставковъ малыи впусе лежить.

Всех сел земанских и боярских *л̄* [30]. А в них людеи и дымов *с̄к̄а̄* [221¹⁵⁶].

Граница новая, промежку именей, тепер новорозделеных, положона

Почавши *шт* земли *ш*строзское, кгрунту *в*елбоиского, горою над самою рекою Горинею *у*верхъ, *д*ержачи всю реку Гориню по *л*евои стороне з ставами, з ставищами, з логвомъ на став *Р*адоселскии, также з гонами и зеременими бобровыми къ Новому месту, мимо село *Р*адоселку и мимо став *П*ерегоновскии горою подле самого села *М*ехли, мимо дворец *п*одзамковыи, *шт*тол до Старого места *Ж*аславля, мимо монастыр, берегом *а*ж до вежи *С*колнего замку || [S. 7] над рекою Горинею; тою стеною на долъ, подле самого ставку малого, за замкомъ через речку, которая течет з *С*ошна, берегомъ над рекою Горинею аж в луку под *В*асковцы, до закоту, *п*окол спор *в*одныи з ставу *п*одзамкового *ж*аславского *з*аливаетъ; *п*отул *шт* паты *в*елбоиское во *в*сеи реце *Г*орини в ставахъ, в ставищахъ, *г*онех бобровых, в *м*лынех, в *р*удах и *в*саких *п*ожитках, *м*енованых и *н*еменованых, а з *С*тарого места и з *с*ел *п*рилеглих ни *р*ыбъ *л*овити, ани *п*ожитков *ж*адных *м*ножит *н*евошно, *ш*кром до реки *д*ля *в*оды *п*рисусть *м*ет, бо *н*апротивъ того также *в*са *р*ека *Г*орина к *С*тарому месту з *с*тавами и з *л*огвами *у*гору *а*ж до *Г*улевец *ш*тделена, *д*ля *ч*ого *шт* *з*акоту, *п*ерешедши реку *Г*ориню, *в*лево *б*ерегомъ *н*анизъ, *д*ержачи по *п*равои стороне *с*ело *В*асковцы, аж до *Р*евущее *К*рыницы; *шт*тул *н*агору подле *м*огилокъ, *ч*ерез *д*орогу *в*асковскую, *ш*то *и*дет до *Н*ового места, *п*олем в *ш*нур *ч*ерез *к*грунт *п*[а]на *К*митин *в*асковскии и *ч*ерез *к*грунт *И*вана *В*асковского *м*итковскии *к*опцами *п*росто в *р*ечку *Б*еликъ *н*ижее *с*ела *Щ*уровец; *п*ерешедши *р*ечку, на *г*орбъ *ч*ерез *л*озку до *д*уба *в*еликого *н*азначоного; *шт*тул *ч*ерез *п*роробки *ш*уровские *ш*нуромъ *п*росто у *д*ругии *д*убъ, также *н*азначоный, *д*ержачи по *п*равои стороне *Ч*орные *Л*озы, а по *л*евои стороне *с*ело *Щ*уровцы; *шт*тул у *д*уброву *С*теблевщину *п*осеред *д*вох *д*убков, *к*оторые *ш*бапол *д*ороги *ш*бадва *н*азначоны; *шт*тул до *д*уба *в*еликого *н*азначоного, *шт* *т*ого *д*уба *ч*ерез *д*орогу *Т*ележиньскую, *к*отораа *и*детъ до *Щ*уровец, *п*одле *д*уба *н*ад *д*орогою *н*азначоного, *д*ержачи по *п*равои *р*уце *л*озу *н*азвищемъ *С*совую; *шт* *т*ое *л*озы *д*убровою тою *С*теблювщиною *ч*ерез

¹⁵⁶ Укладач сумарія допустив помилку. Насправді тут 225 димів.

дорогу, которая идетъ з Мыслетина до Подлесецъ, мимо дубъ назначоны до другого дуба, держачи кгрунт по правои стороне села Мыслетинского, поле Свинуховатое и лозы на томъ полю, а по левои стороне село Подлесецы; *шт* того врочища через дорогу Михновскую и Белгородскую до дуба великого назначоного; *шттул* в рудку против Середнего леса; тою рудкою уверхъ, к ставку подлескому; з ставку зас уверхъ долиною школо горбу на дорогу Жаславскую, котораа идетъ до Зубовецъ; на той дорозе шбапол у двох дубохъ знаки положоны; мимо тые дубы через дорогу у долину; долиною у руду Ступков; тою рудою у речку Хомор, которая речка граничить зъ Зубовцами и Влашиновцами. || [S. 8]

А *иж* в половицы, къ Старому месту *штделенои*, именье Чолузовъ и два Кольки, тоеть всих сель тры, с Краевскими пенные суть, ино кгда бы тые села *шт* которого *ж* колвекъ з насъ, брати, после делу теперешнего з держанья правомъ *шт*ышли або выкуплены были, тогда маемъ тою сумою на полы поделить. А на то *местце*, якъ много в Чолузове и Колках людеи и кгрунту *шт*ыидеть, тогда з другое части, которому Новое место *штанетъ*, половицу тых людеи и кгрунтов *шдешлых* з сел своих Подлесецъ и Щуровецъ нагородить и заразомъ в держанье и в уживанье то поступить маеть.

А если бы того *тот* з стороны своее нагородить и п[ε]н[ε]зеи, за Чолузовъ и Колки данных, половицы принати не хотел, тогда волно будеть тому, в которого Чолузовъ и Колки *шт*ыидут, з вознымъ и з шлахтою, положивши на враде половицу п[ε]н[ε]зеи кгрунт чолузовскии и колковскии зморковать, и много его выносить будеть, *шт* тое померы половицу на себе внать и на сторону *шт*лучить. А за другую таковую половицу кромь права и позывана, вдно врадовне, въехать и увазатиса в село Щуровцы а в другое село Подлесецы и деръжать то вечно.

Паклижбы пришло до угоды с Краевскими, а хотели бы *шных* трехъ сель вечно *шт*ступити и *ш* то поеднат, тогда чимъ або якою сумою их *тот*, кому *ж* колвекъ з насъ дву Чолузов и Колки в делу *штанут*, поеднать, тому другии з части своее, Нового места, половицу суммы и накладов, што на то выложить и покажетъ, заразомъ нагородить и заплатитъ маеть; а если бы заплатит не хотел, тогда в той суме п[ε]н[ε]зеи волно будеть тому, што шкодывать будеть, кромь позыванья до права, въехать в помененые села и деръжать до вчиненья сполное заплаты, што на часть его приходить будеть.

Также што которые презыски в другои половицы, к Новому месту *штделенои*, на именью Дакове, Мирутине и Зубовщине княз Корецкии маеть, а доброволне бы их уступит не хотел, тогда *тот*, которому Новое место з тыми селы *штанет*, буд с права альбо зъ еднанья што на то наложить, тогда половицу того *шдинь* другому з Старого места нагородить маеть. А не похочет ли заплатит, тогда вольно будеть, которыи в том шкodu приметь, безъ жадного позыванья до права за половицу накладовъ своих въехать и

увезатиса в село Васковцы и Митковцы и держат то до заплаченна сумы вшацованос.

А што сѧ дотычет именей, на нас приходачих, то есть замку Глуиска и двора Рычова зъ волостю вт кнегини Чорторыиское, также в повете Браславскомъ именей четвертеньских и слупичинских, а в земли Вольньской именѧ Садова и половицы мыта встрозского и мыта Данилевщины в Луцьку, также побрана скарбовъ и маетностей по смерти небожчика п[а]на втца н[а]шого || [S. 9] и презыску на панѧ Кгораискомъ в квалтовное наеханье на Чолузовъ, того сполем у права доходит и на то накладывать, а потом, што зыщемъ, тымъ наполю сѧ делить маемъ. Чого которыи бы колвекъ з нас у права доходить и на то докладать и поискивать не хотель, тот того всего за припозваньем першимъ у права вечне втпадываетъ.

Ее м[и]л[о]сть панну сестру н[а]шу княжну Зоею Жаславскую, котора вжо ест в стан малженский за его м[и]л[о]сть п[а]на воеводича берестейского п[а]на Фридриха Тишкевича Логоиского заручона, той маем и повинни будемъ посаг и выправу водле тестаменту небожчика годное памети его м[и]л[о]сти п[а]на втца н[а]шого и запису н[а]шого заразом при веселю вбадва сполемъ, вдин другим не вымовляючисѧ, з ыменѧ своего головного, замку Жаславлѧ, выдат. А на веселе ее м[и]л[о]сти всакиѧ достатки, на то належачие, вбадва сполем ровно, не мней вдин вт другого, маем тепер вчас зготовити и на вдном местцу в замку Жаславском зложити и то такъ впатрити, яко бы з доброю славою нашою было.

Догледаючи теж того, иж место Старое Жаславское парканом добре вбваровано и ровомъ вкопано, а Новое место так не ест впатрено, прото мешчанѧ и подданные, Старому месту подлегыѧ, половицу паркану на Новом месте вт полѧ повинни будут, половицу вного плацу вд речки Поноры парканом заробит и ров вкопат, яко налепей и наслушнеи быт може, в року пришлом вемдесятом, кгда пан того места сам уперед част свою робит почнетъ.

Также теж што есмо вбадва став Михновский и Дворецкий наперед сего розделку продали и п[е]н[е]зи за них на пол побрали, за то в нагороду вт млынов подзамковых, на Новое место втделеных, млын вдин подзамковыи с трема колми мучными, вт замку первыи, до часу певного, покол став Михновский и Дворецкий в року пришлом вемдесятом, после спусту припадающого, занѧты будут и замелют, мает быти к Старому месту зо всими вымелками уживан и держан. А первей с тых вбудвух млынов подзамковых, так с того, што вт замку на старую сторону привернен, яко теж и з другого, што подле того ест вт Заставья, тепер заразом по розделку, скоро вода впадет и млыны замелют, втгул пушкаром, сторожом, пивоваром, пасечником замковым и за мед шинкаркомъ, ув обудву местех

браньи, што им по сєс час *єст* винно, то все по половицы шбадва вымєлками с тых млынов платити маєм.

Ѓбора оолварку Жаславского, иле *єст* в неи быдла, кром быдла двора Михновского, шбудвум наполю розделена быт маєт. || [S. 10]

Пасєка жаславская и верховская тепєр заразом або ув осєн наполю поделена быт маєт.

Што теж которые имена я, Януш Жаславский, сам через себе на потребу свою позаставовал и записомь своим шдин позаводил, то *єст* ув однои половицы двор и село Ѓженин, дворь и село Дьяков зь двема присєлками, Мирутином и Зубовщиною, а в другои стороне село Христовку, село Голодковцы, пол села Колку Малого назвищом Ѓлеиники, село Сошно и село Мокреци, а его м[и]л[ость] княз Михаило, брат мои, двор и село Почапки, село Милетин, село Чернахов и село Климашовщину такьже на потребу свою самь шдин заставил, ино которому *ж* кольвєк з нас таковыє имена заставныє на делу тепєрешнемь встануть, шдин другому, котории што заставил, повинєн будєт тепєр заразомь вчистит и высвободит.

Слуги теж старые, которые шт небожчика п[а]на штца нашего на именах держачих и шт нас самых сумы п[є]н[є]зєи шписаныє мают, ино которому *ж* колвєк з нас тые имена их в делу встануть, тот шдин самь, не похочєт ли в службах их корыстит, повинєн будєт им за то досыт вчинит и шт них имена выпростоват, а другии на томь ничего шкодоват не маєт.

А которую *ж* колвєкь сторону албо част именєи через мене, Януша Жаславского, яко брата старшого, на полы розделєных, его м[и]л[ость] княз Михаило Жаславский, пан брат мои молодшии, ведлє рєєстров, на шбєдвє стороне росписаных и до рукь его поданых, себе влюбит и шберєт, при тои стороне и всех пожиткох вєчнє зостат маєт, якожемь для того шбои рєєстра на шбиранє его м[и]л[о]сти дал, подписавши властною рукою моею, с печатю своею.

Janusz Zaslawskÿ, własną ręką.

Za podaniem jego m[ilości] pana brata mego kxiązeczia¹⁵⁷ Januŝa Zasławskiego ku wybraniu jednej połowy wziąłem sobie¹⁵⁸ Nowe miasto yz Zastawiem, z zamkiem Wierzhowem y z inŝymy dwory, folwar[kamy] y s siodmy wedle rejestru, mnie danego na wiecznosc. A iego m[ilości] panu bratu memu wedle tego rejestru drugą część ze wszytkimi ymiony zostawił.

Michał Zaslawskÿ, ręką własną.

Archiwum Narodowe w Krakowie. – Archiwum Sanguszków. – Rkps 31. – S. 1-10. Папір. Оригінал на 6 аркушах (12 сторінок розміром 32×20,8 см), вчетверо складених по вертикалі. Сторінки пронумеровані олівцем. На с. 1 відтиск штемпельної печатки овальної форми з гербом Погоня у щиті і написом “Archiwum Slawuckie”.

¹⁵⁷ Помилково слово написано саме так.

¹⁵⁸ Словосполучення *wziąłem sobie* помилково написано двічі.

На с. 10 поруч із власноручним підписом кн. Януша Жаславського його печать з родовим гербом та ініціалами IZ на папері на червоній масі з підкладкою червоної нитки. Нотатка про вибір однієї з двох частин спадщини і другий підпис власною рукою кн. Михайла Жаславського. С. 11 не заповнена. На с. 12 сім архівних записів різними почерками і чорнилом: 1) Листы и реистръ делчии з кн[я]зем Михаилом; 2) I tu Ternawką się dzielili; 3) A[nn]o 1579 Marty 19 d[ie]; 4) Inwentarz dobr Staro- y Nowozasławskich przy dziale między x[ia]żęty Januszem y Michałem Januszewiczami Zasławskimi, w którym specyfikacye wszystkich dobr tak in poβεβione tychże x[ia]żąt na ten czas, jako w zastawie y donatariuszow będących, tudzież opisanie granic wszystkich tychże dobr, ktory to inwentarz jest autentyczny z podpisem rąk tychże obydwóch x[ia]żąt; 5) C 19 martÿ 1579; 6) Do szuflady Dispositio Domus Ducum in Zasław; 7) Do szuflady Zasław [закреслено весь рядок].

№ 2

1581, березня 1. Жаславль.

Угода князів Януша і Михайла Янушевичів Жаславських про поділ спадкових маєтків

Я, Януш, а я, Михаило, Янушевичи, кн[я]жата Жаславские, чиним явно и визнаюемъ тыи н[а]шим доброволнымъ листомъ записомъ нынешнимъ и на потомъ будучимъ, всемъ вобец и каждому зособна, кому будетъ потреба того ведати, иж за намовою сполною, розмыслившисе есмо на то добре и припустивши первей ку ведо[мо]сти¹⁵⁹ их м[и]л[о]сти п[а]нов а приятелеи н[а]ших, и с породою их м[и]л[о]сти учинили есмо межи собою дель вечныи в быменяхъ н[а]шихъ *шт*чизных, по *шт*цу н[а]шом славное памяти кн[я]-жати Янушу Жаславскомъ zostалых, которые есмо в году прошлом *шт* нароченья Исус[а] Христа С[ы]на Божьего тисеча п[ат]сотъ семдесат пятом м[е]с[я]ца июла двадцатого дня, маючи лета свои зуполные и не *шт*ступуючи ни в чом *ш*дин другого, к рукам и шаюнку своему взяли и по сесь час всѣхъ добръ, маєтностей лежачих и рухомых, сами на себе з всякими пожитками, старыми и новыми, *ш*два на поль заровно вживали.

Прото я, Янушь Жаславский, яко братъ старший, розделивши и росписавши вси именья свои на две части, учинилъ и постановил есми напервей границу новую промежку *ш*будвух частей имении своих, где того тепер потреба вказывала, абы на потомные часы переказа *ш*дному *шт* другого ни в чом не деяла. Почавши границу вести рекою Горинею *шт* земли *ш*троское кгрунту баранског[о] его м[и]л[о]сти кн[я]жати воеводы киевского, п[а]на стрья н[а]шого, тою *ж* рекою Горинею уверхъ мимо село Радоселку, держачи по левои стороне до Нового места Жаславского и Заставья старого три ставы спусные, то *ест* ставъ Перегоновский, а вышеи того другии став, под *ш*лваркомъ замковым старым, третии став под

¹⁵⁹ У рукописі помилково: ку ведости.

замкомъ Жаславским, з млынами и спустами к помененному Новому месту Жаславскому, шкромѣ шдного млына подзамкового, которыи з вымелками на другую сторону *шт*писан; тыми ставами уверхъ мимо замокъ Жаславский до луки Старого места нижеи села Васковецъ врочищом до дуба великого з бортью старою нешсечоного, подле которого дуба недалеко курганъ старыи и копцы новыѣ закопаны суть. *Сѳ*тол просто через реку Гориню нижеи врочища Рѣвущее Криницы копцами на гору до кургановъ частыхъ. *Сѳ*т тыхъ кургановъ через дорогу Щуровскую копцами и горбомъ через кгрунтъ села Прилуцкого, унавши часть поля того *ж* села Прилука к селу Васковцамъ за земли и входы мѣщанъ старыхъ жаславскихъ, шдешлыѣ теперъ новоположеною границею к Новому месту Жаславскому; тымъ полемъ и горбомъ, держачи по правои сторонѣ кгрунтъ новопряданыи прилуцький к селу Васковцамъ, а по левои руцѣ кгрунтъ || [S. 146] села Прилуцкого, копцами через дубник до дуба великого шсечоного, в которомъ рубежи и знаки суть новоположеныѣ. А *шт* того дуба просто до шстатнее великое могилы, котораа лежитъ недалеко дороги топоровской. *Сѳ*т тоѣ великое могилы, звернувши в бокъ правыи, просто полемъ и копцами до гребельки в долине на рудѣ Побойнои Лысковской. *Сѳ*т тоѣ гребельки рудою черезъ лугъ в долинку. С тоѣ долиньки копцами новыми, теперъ усыпаными, держачи в целости по правои сторонѣ гранами стародавными увесъ кгрунтъ села Васковского, села Щуровского и села Подлеского, а по левои руцѣ, на другую сторону, такъже в целости увесъ кгрунтъ села Топоров, села Лищаного, Даньковецъ и Сахновецъ, ажъ в рудку Ступковъ. Тою рудкою через реку Хомор просто до границы села Влашиновецъ, кгрунту его м[и]л[о]сти кн[я]жати воеводы киевского шульжинского, врочищемъ до Девичьи Могилы, и, сконъчивши на томъ мѣстцу всю границу, теперъ ново промежку именеи н[а]шихъ поперекъ учиненую, тыѣ шбѣдвѣ части, яко се сами в себе, в шбыходахъ и границахъ своихъ школьныхъ мають, позволиль и дальъ есми шбирати у вечныи делъ брату своему молодшому его м[и]л[о]сти кн[я]зю Михаилу Жаславскому.

А такъ я, Михаилу Жаславскийи, за добровольнымъ шбраньемъ и улюбеньемъ моимъ с того ровного вечистого делу взяль есми себе половицу всѣхъ именеи своихъ. Тоестъ в повете Кременецкомъ место Новое Жаславское зъ Заставьемъ старыи, с трема ставами спусными и з млынами всими на тыхъ ставехъ *шт* замку внизъ реки Горини, вышѣи поменеными, кромѣ шдного млына подъ замкомъ Жаславскимъ на гребли моѣи, того-мъ *шт*ставилъ на другую сторону, к Старому месту Жаславскому его м[и]л[о]сти пану брату моему. А для шбороны *шт* неприятѣла достало ми се в замку Старомъ Жаславскомъ вежъ великихъ двѣ, межи которыми домъ шдинъ с церковью и городень чотырнадцатъ; а у *Сѳ*кольнемъ замку вежа шдна, домъ шдинъ с церковью, городень деватьнадцатъ. До того село Прилуць, село Топоры, село Сахновцы, село Даньковцы, село Ильщаное, село Зубари, село Рѣпки, село Чѣпчовцы, село Чотырбоки, дворъ и село Вербовцы

зь оолваркомъ, село Тишевичи, село Пашковичи, село Кондратовичи, село Ничоговцы, село Зубовичов Былев, село Веселовцы а село Волковцы з селищом Пиляевским, на котором я сам, Михаило Жаславский, записалъ служебнику моему пану Василью Сидоровичу за его учтивыѣ служъбы суму п[ε]н[ε]зи двесте тридцать коп гр[о]шеи литовских, яко то ширеи и достаточнее на листе записе моемъ есть вписано, село Мокѣвцы, село Припутни, село Сосновка, село Жилинъцы, село Скалинъ, село Дчурчдов, село Хоньковичи, двор и село Судилковъ з данью, с пущею и з оольваркомъ, село Збунов, село Плеснов, село Плищин з данью и с пущею, село Путринцы, село Перегоновцы з ставомъ всим, вышеи помененымъ, на реце Горини, село Радоселька з даню и с пущею по реку Гориню. А в повете Луцкомъ тоѣ жь волости Жаславское досталосе мне на часть мою село Каменька, село Цветоха, село || [S. 147] село [!] Меньковцы з данью и с пущею, село Бачмановка, село Меречовка, село Вачовъ, село Перемышль з оольваркомъ, село Дольжокъ, село Корчикъ, село Өаневщина, село Семаки, село Дателовка, двор и село Жуковъ зь оольваркомъ, село Зубовщина, село Мирутинъ, двор и село Дьяковъ зь оольваркомъ, з ставомъ Дьяковскимъ, двор и село Почапки з оольваркомъ Почапецкимъ и з ставами спусными, село Милетинъ, село Климашовщина, село Чернеховъ, замокъ и место Верховъ зь оольваркомъ Верховскимъ, село Верховъ з ставами спусными, двор и село СѢженин з оольваркомъ СѢженинскимъ, двор и село Стадники зь оольваркомъ Стадницкимъ.

А мне, Янушу Жаславскому, после вбрана его м[и]л[о]сти п[а]на брата моего с того жь ровного вечистого делу досталисе имения на часть¹⁶⁰ мою, в повете Кременецкомъ лежачие. Напервееи замокъ Жаславский Вышний и Окольный зо всимъ копцомъ, место Старое зь оольваркомъ Жаславскимъ, село Мехла с пущею, з деревомъ бортнымъ вт границы вострозское по реку Гориню, село Мокрець Матѣевъский, село други Мокрець, прозываемыи Волоский, село Сошно, двор и село Васковцы зь оольваркомъ и з ставомъ спуснымъ, двор и село Митковцы зь оольваркомъ и з ставомъ спуснымъ, село Науцковщина, село Щуровцы з ставомъ Щуровскимъ, село Подлесцы, село Кропивная, село Тележинъцы, село Кривая Лука, село Лопушно, село Мыслетинъ з ставомъ спуснымъ, село Лысая Гора, двор и село Михновъ зь оольваркомъ Михновскимъ и з ставомъ спуснымъ, село Гноиница, село Завадинцы, село Янцевичи з ставомъ спустнымъ, село Булыжинцы, монастыр и село Дворец з оольваркомъ и з ставомъ спустнымъ Дворецкимъ, село Сенютки, двор и место Белогородка зь оольваркомъ и з ставами спустными, село Бебчинъцы, село Мацевичи, село Бальковцы, село Чижовка, село Суховжинцы, село Христовка, село Бесовка, село Волица Миньцова а село Чолъзузовъ з ставомъ спуснымъ и село Колокъ з селомъ другимъ, Малымъ Колькомъ, за п[ε]н[ε]зи вбудухъ насъ у п[а]нов

¹⁶⁰ У рукописі помилково: частью.

Краєвских купленые а на имя мене вдного, Януша Жаславского, вписаные, село Чаплинцы, село Медьведовка, село Тернавка, село Новое, село Зубовцы, село Свиридовцы, село Пузырки, село Салиха, село Никошовцы з селищами поля Никошовского, село Зеленая Васковских, село Волица Зеленских, село Булаевцы, село Волица Булаевского, село Орлиньцы, село Голодковцы, село Смаглец, село Якимовцы, село Рубленцы, село || [S. 148] Пузырки, село Криворудка, село Зарудье и вси приналежности, кгрунты и входы волости Белгородское за рекою Икопытью з селищами и присельками аж по границы стародавныє, тоєсть по речку Понору, по речку Полтву и по врочище Волчую Могилу, которые речки и врочища здавна граничат волост Белгородскую з кгрунтами волости Кузминское и Красиловское.

А его м[и]л[о]сть княжа Костантинь Сїстрозский, воевода киевський, пань стрыи нашъ, кгда єсмо еще в молодости н[а]шои летъ своихъ зупольныхъ не мели, а имена н[а]ши в розныхъ рукахъ и в чужомъ держаню в шпеце были, на шнь же часъ и потом, вжо тепер недавно, через тые границы стародавныє, речки и врочища вышеи мененыє, з волости Кузминское во власной дедизне и штчизне н[а]шои, тоєсть на кгрунтехъ сель волости Белгородское, также на кгрунтехъ кольковскихъ и на земли моеи мыслетинської, што все мне, Янушу Жаславскому, тепер з ровного делу на вечность достало, там на тыхъ кгрунтехъ моихъ школконадцать сель и присельковъ людми своими всадил и еще всаживаєть и в них се вступуєть. А такъ я, Янушъ Жаславский, самъ вжо шдинь яко в части моеи, шкром его м[и]л[о]сти кн[я]жати Михаила Жаславского, п[а]на брата моего, тые вси кгрунты мои, села и присельки, в которые се его м[и]л[о]сть кн[я]жа воевода киевський вступуєть, самъ шчищати, граничити, правомъ поступовати, на то накладати, зыскъ на себе приимовати и вечне на том, што зыщу, переставати маю и повинень буду. А я, Михаилло Жаславский, в то се вжо николи ничимъ самъ и с потомками своими вступовати и жадное части самъ на себе тамъ в тыхъ селахъ, селищахъ и приселькахъ, через его м[и]л[о]сть кн[я]жа Сїстрозское на кгрунтехъ его м[и]л[о]сти п[а]на брата моего, вышеи мененыхъ, шселыхъ, поискивати, до права и презысковъ вечне ничего мети не маю и мочи не буду.

Якожь єсмо на тые вси имена свои, которые которому з насъ на томъ вечистомъ делу тепер зостали, права, привилья, листы, записы, выписы владовые, дедизныє, штчизныє, вечныє, набытыє и дочасныє зо всякими приналежностями, што кому в которую сторону належало, служило и в насъ было, порадкомъ єсмо розобравши, межи собою поделили, шкром правъ и привильевъ своихъ, которые з немалыми маєтностями по смєрти п[а]на штца н[а]шого розобраны.

А за тымъ еще иншыє имена н[а]ши дедизныє водле права н[а]шого насъ не дошли, тоєсть у воеводстве Браславскомъ имена слупичинские, а в земли Волынской в повіте Луцкомъ двор и село Садово с присельками, у

мѣстѣ тежѣ Луцком мыто Данилевщина, а в мѣстѣ Остроже половица мыта Острожского звѣчистого, которого продковѣ н[а]ши *вм* немалого часу, поделившисѣ межи собою Острогом и Жаславлѣмъ, до Жаславля держали и вживали, што недавно неправнѣ *вмнато* и задержано. Того всего мы *вбадва* заровно, не *вмступуючи* ни в чом *вдинь* другого ани противечисѣ и ни *перешкажаючи* ни в чом старшии молодшому, а молодшии старшому, алѣ згожаючисѣ посполъ з собою, *буд* правом альбо вгодною доходити и на то накладати, право *вѣст* почать и приступити маемъ. А чого доидем и выищемъ, тымъ всимъ на полы з собою делитисѣ повинъни будемъ. А если бы которыи з насъ того доходитъ и на право накладати, позвы позывать и на року припаломъ, будучи врадовнѣ *вбосланыи*, становить || [S. 149] и помогать не хотѣл, ино тотъ, которыи ку довоженю тоѣ сполноѣ рѣчи своеѣ станѣть, *тот* увесъ зыскъ *вдержати* маѣть. А которыи в томъ зволокѣ чимъ колвекъ чинити будѣть, *тот* *вм* всего права и *вм* всакихъ презысковъ, *в* што сторона позвана будѣть, *моцю* сего доброволного запису н[а]шого самъ и с потолки своими вѣчнѣ *вмпада*ваетъ и ничого до того *мети* не будѣть. И волно будѣть тому, которыи за позвами на року припаломъ для сполноѣ рѣчи своеѣ станѣть, *вдному* яко двомъ, того, *в* што *вм* *вбудву* позвано будѣть, правом доходити и тую *справу* *буд* правом альбо вгодною кончити, зыскъ и страту самъ на себѣ *вдинь* мети и приимовати. А *тот*, которыи не станѣтъ того *вмновати* ани застановеня уделаного жадными причинами правными и неправными розрывать не маѣть и *моцы* никоторое ку дохоженю тоѣ рѣчи скончоное для нестанья своего метъ не будѣть под зарукою нижеи *вписаною*.

Ведже вжѣ *вм* сего часу *кождыи* з насъ именѣи части своеѣ зо всимъ на все, яко се *вышеи* в сѣмъ листѣ записѣ н[а]шомъ назначило, тоѣстъ замковъ, дворовъ и оолварковъ, мѣсть и сѣль, которыи есмо теперъ межи собою розделили, и в сѣмъ листѣ н[а]шомъ *вписали*, з ыменьями земанъ, шляхты, зъ боары путными и людми тяглыми, данъными и *всадными*, зъ ихъ *кгрунтами* и повинъностями, платы грошовыми и медовыми, з даклы житными и *ввсаными*, зъ службами и з ихъ повинъностями, з озеры, з реками и з рѣчками, з ставы, з ставищами, з млынами и зъ ихъ *вымельками*, с пущею, з *деревом* *бортными*, з ловы зверинъными и *пташими*, з гоны бобровыми, з лесами, борами, з сеножатми, з болотами, з гаями, зарослами и зо *всими кгрунтами* и *пожитками*, якимъ колвекъ *вбычаемъ* названы быти могутъ, которые теперъ суть и которые бы на потомъ черезъ довстипъ людскии *вынаидены* быть могли, такъ *иж* менованые *неменованому*, а *неменованые* *менованому* ничого *шкодити* и *никоторое* *владности* *уимовати* не могутъ и *мочи* не будѣть, *держати* и *тог[о]* *непорушне* *вживати* маѣть и *волен* будѣть *вѣчными* ч[а]сы.

А *вдинь* у другого часть такъ, яко *ест* розделено и *вышеи* назначено черезъ *учиненѣ* и *постановенѣ* границъ тымъ *именямъ* н[а]шимъ по тому,

яко тепер єсть вписано и доложено, уступоватисє и никоторое переказы в держанью и вживаню в части вдин другого чинити, людєи *шт*чизных, бояр путных и мещан вдин з другого части *шт* сєго часу до сєбе на вечност приимовать и в *ы*менах своих ховать, всаживать не маєм и мочи не будем.

Которое застановене и тот дель, доброволне межи нами принатыи и на сєм листе н[а]шомь значне вписаныи, вечне и непорушне держати маєм и будем повиньни. А пак ли бы которыи з нас того делу и постановена, межи нас уделаного, не здержаль || [S. 150] и которому артикулу або члонку и виршу, в сємь листе н[а]шомь доложеному, такь первшому, яко и последнему, досыть не вчиниль и не выполньил, тогды таковыи будеть брату своему повинен, сєє постановеньє непорушне держачому, заруки заплатити тридцать тисеччи копъ гр[о]шеи личбы и монеты Великого князства Литовского.

Є которое нарушеньє сєго листу, запису нашого, и в не выполненє в нем которого ж колвекь артикулу волно будеть вдному другого, *шт* которого сє якоє ублизене або в чом укривженє над сєє постановеньє и запись нашъ десяти будеть, позвати того до которог[о] жь колвек суду и права, буд кгородского або земского. А тотъ, хто з насъ в то позванъ будеть, маєть за першимъ позвомъ, яко на року завитом, не вымовляючи сє жадными причинами правными и неправными, сам через сєбе або через умоцованого своего становить и, ставши, позву и року ничимъ и никоторыми причинами не збиваючи, в отьказе быть и по сказаню судовом то, што *шт* суду всказано будеть, нигде иньде до жадного права не апелюючи и ни в чомъ противень не будучи, досыть чинити маєть и повинен будеть. А то все выполньивши и досыть учинивши, предсе тот дель и постановене н[а]шо¹⁶¹ такъ *шт* нас самых, яко и *шт* потомковъ н[а]ших в каждого права при зуполной моцы держанъ и захованъ быти маєть вечными часы. На што дали єсмо межи собою вдинъ другому тыє листы делчие с печатми н[а]шими, подписавши ихъ власными руками своими.

А при томъ делу н[а]шомь были и, того будучи добре сведоми, за вчєвистою прозбою н[а]шою печати свои до сих листов н[а]ших дельчихъ приложити и руки свои подписати рачили их м[и]л[о]сть п[а]нове а приятели н[а]ши: єго м[и]л[о]сть панъ Єлизар Кирдеи Мыльскии, маршалокъ єго кролевское м[и]л[о]сти, єго м[и]л[о]сть пан Григорєи Гулевичъ, хоружии земли Волынское, єго м[и]л[о]сть панъ Иванъ Чапличъ Шпановскии, воискии земли Волынское луцкии, єго м[и]л[о]сть панъ Иван Кирдеи Мнишинскии, єго м[и]л[о]сть княз Дмитрь Козека а панъ Андреи Романовскии, писар кгородскии володимєрскии.

Писанъ в Жаславлю лета *шт* нароженья Исус[а] Христа Сына Божєго тисєча плтсотъ всмьдєсать первого, м[є]с[є]ца марца первого дня.

Janusz Zaslavskŷ własną ręką.

¹⁶¹ У рукописі помилково: н[а]шого.

Олизар Кир[деи] Мылскии, м[а]р[шалокъ] е[о] кр[олевское] м[и]л[ости].

Григорѣи Гулевич, хоружии земли Волынское, власная рука.

Иван Чаплич Шпановскии влосною рукою.

Иван Кирдѣи Мнишинскии, рука власная.

Дмитр Козека влостною рукою.

Андреи Романовскии власною рукою.

Archiwum Narodowe w Krakowie. – Archiwum Sanguszków. – Teka XV, plik 9. – S. 145-152. Папір. Оригінал на 4 аркушах (розмір: 32,5 x 20,5 см), скріплених червоним шнурком, кінці якого підведені під печатки. Наприкінці с. 150 на вирізі з наступного аркуша 7 печаток. Підписи князя Януша Жаславського і свідків власноручні. На с. 152 сім архівних записів різними почерками і чорнилом: 1) Лист делу вечистого их м[и]л[ости] кн[язать] Жаславских року п̄а̄[81], марца а̄[1] дн[я]; 2) Dział między х[іа]żęты Januszem a Michałem Januszewiczami Zasławskimi, bracia rodzoną, dobr oyczystych y macierzystych, w ktorym to dziale oraz y rozgraniczenie tych ze dobr specyfikuje; 3) D[ie] 1 Marty 1581 w Zasławiu; 4) Original; 5) № 1; 6) Do szuflady Dispo[siti]o Domus Ducum in Zasław; 7) Tharnawkę wspomina, że sie nią dzielili.

Б. Таблиці

**Таблиця 1. Боярсько-зем'янські поселення
в половині князя Януша Жаславського за сумарієм 1579 р.**

Назва поселення	Тип поселення	К-сть димів	Державці	Сучасна локалізація
Балковцы	село	10	Мацевич Кіндрат	?
Бєбчинцы	сільце	4	не вказано	?
Булаєвцы	село	7	Булаївський Юхно	?
Васковцы	село	28	Кміта Василь	Васьківці
Волица	селище	0	Булаївський Михно	?
Зеленая	селище	0	не вказано	Зелена
Колодчинцы	селище	0	Покощівський Степан	?
Кривая Лука	село	8	Жаславський монастир	Криволука
Криворудка	село	7	Сипка Григорій	Криворудка
Кропивная	село	7	не вказано	Кропивна
Мацевичи	селище	0	[Мацевичі]	?
Медведовка	село	11	Чехівський Матвій	Вел. Медведівка
Митковцы	село	20	Васьківський Іван	Клембівка, пн. ч.
[Мокрець]	селище	0	Мокрецький Матвій	Мокрець
[Науцковщина]	селище	0	Васьківський Науцко	?
Никошовцы	село	2	Никошівський Роман	?
Ѕрлинцы	село	7	Кміта Василь	Вел. Орлинці
Пузырки	село	8	NN Єско і Кунаш	Вел. Пузырки
Пузырки	село	11	Сошенський Даско	Малі Пузырки
Рубленцы	село	18	не вказано	Рублянка
Салиха	село	8	Салиський Іван	Вел. Салиха
Свиридовцы	село	3	NN Микита і Степан	Свириди
Смаглець	село	4	Майр, жид	Закриниччя
Сошно	сільце	5	Сошенський Іван Богушевич	Сошне
[Суховжинцы]	село	15	Суховжинські Герман, Яцко і Грицко	Сохужинці
Тележинцы	село	20	не вказано	Теліжинці
Чаплинцы	село	7	Каменецький Кузьма	?
Чижовка	село	15	Мацевичі	Чижівка
Якимовцы	село	0	Ровенські	?
N	село	3	Васьківські Бакум і Грицко	?

**Таблиця 2. Володіння князів Жаславських
за дільчими листами 1581 р.**

Назва маєтку	Характер маєтку	Сучасна локалізація
--------------	-----------------	---------------------

Половина князя Михайла Жаславського

Кременецький повіт

Новое место Жаславское	місто	Ізяслав
Заставье	передмістя	р-н Ізяслава
Былев Zubовичов	село	Білеве
Вербовцы	двір, село, фільварок	Вербівці
Веселовцы	село	?
Волковцы	село	Вовківці
Даньковцы	село	Даньківці
Дчурчдов	село	р-н Шепетівки
Жилинцы	село	Жилинці
Збунов	село	?
Зубари	село	Зубарі
Ильцаное	село	Ліщани
Кондратовичи	село	Кіндратки
Мокѣвцы	село	Мокіївці
Ничоговцы	село	Нечаївка
Перегоновцы	село, став	?
Пашковичи	село	?
Пиляевское	селище	Пиляї
Плеснов	село	Плесна
Плищин	село, дань, пуца	Пліщин
Прилукъ	село	південніше Ізяслава ¹⁶²
Припутни	село	Припутні
Путринцы	село	Путринці
Радоселька	село, дань, пуца	Радосівка
Репки	село	Ріпки
Сахновцы	село	Сахнівці
Скалинъ	село	р-н Шепетівки
Сосновка	село	?
Судилковъ	двір, село, дань, пуца, фільварок	Судилків
Тишевичи	село	Тишевичі
Топоры	село	Топори
Хоньковичи	село	?

¹⁶² У середині XIX ст. на березі Горині вище Ізяслава був фільварок Прилуки (Военно-топографическая карта Волынской губернии. 1855–1877. – Масштаб 3 версты в дюйме. – Санкт-Петербург, 1877. – Ряд XXIII. Лист 5).

Чепчовцы	село	Чепки
Чотырбоки	село	Чотирбоки

Луцький повіт

Бачмановка	село	Бачманівка
Вачовъ	село	Вачів
Верховъ	замок, місто, фільварок	Верхів
Верховъ	село, став	Верхів
Дольжокъ	село	?
Дьяковъ	двір, село, фільварок, став	Дяків
Дателовка	село	Дятелівка
Жуковъ	двір, село, фільварок	Жуків
Зубовщина	село	Зубівщина
Каменька	село	Кам'янка
Климашовщина	село	Климентовичі (?)
Корчикъ	село	Корчик
Меньковцы	село, дань, пуца	Миньківці
Меречовка	село	Марачівка
Милетинъ	село	Милятин
Мирутинъ	село	Мирутин
Оженин	двір, село, фільварок	Оженин
Перемышль	село, фільварок	Перемишль
Почапки	двір, село, фільварок, стави	Почапки
Сѣмаки	село	Сьомаки
Стадники	двір, село, фільварок	Стадники
Фанєвщина	село	?
Цветоха	село	Цвітоха
Чернеховъ	село	Черняхів

Половина князя Януша Жаславського

Кременецький повіт

Старое место Жаславское	верхній і окольний замки, місто, фільварок	Ізяслав (лівобереж. ч.)
Бальковцы	село	?
Бєбчиньцы	село	?
Белогородка	двір, місто, фільварок, став	Білогородка
Бєсовка	село	Квітневе
Булаєвцы	село	
Булыжинцы	село	Білижинці

Васковцы	двір, село, фільварок, став	Васьківці
Волица Булаевского	село	?
Волица Зеленских	село	?
Волица Миньцова	село	?
Гноиница	село	Дібровка
Голодковцы	село	?
Дворец	село, монастир, фільварок, став	Двірець
Завадинцы	село	Завадинці
Зарудьє	село	?
Зеленая Васковских	село	Зелена
Зубовцы	село	?
Колокъ	село	Колки
Колокъ Малыи	село	Олійники
Кривая Лука	село	Криволука
Криворудка	село	Криворудка
Кропивная	село	Кропивна
Лопушно	село	Лопушне
Лысая Гора	село	Михнів, пн.-зх. ч. (лівий берег р. Горинь)
Мацевичи	село	?
Медъведовка	село	Вел. Медведівка
Мехла	село, пуща, дерево бортне	Михля
Митковцы	двір, село, фільварок, став	Клембівка, пн. ч.
Михновъ	двір, село, фільварок, став	Михнів
Мокрец Волоскии	село	Мокрець ¹⁶³
Мокрец Матъфеевъскии	село	Мокрець
Мыслетинъ	село, став	Мислятин
Науцковщина	село	?
Никошовское поле	селища	?
Никошовцы	село	?
Новое Село	село	Нове Село
Орлинъцы	село	Вел. Орлинці
Подлесцы	село	Підлісці
Пузырки	село	Великі Пузырки
Пузырки	село	Малі Пузырки
Рубленцы	село	Рублянка
Сенютки	село	Синютки
Салиха	село	Вел. Салиха

¹⁶³ В описі меж села Лютерівка згадана дорога з Жаславля в село Мокрець Волоський (ANKr. – ASang. – Rkps 1000/I. – S. 320 (24.06.1597 р.; переказ змісту листа).

Свиридовцы	село	Свириди
Смаглец	село	Закриниччя ¹⁶⁴
Сошно	село	Сошне
Суховжинцы	село	Сохужинці
Тележинъцы	село	Теліжинці
Тернавка	село	Тернавка
Христовка	село	Христівка
Чаплинъцы	село	?
Чижовка	село	Чижівка
Чольгузовь	село, став	Човгузів
Щуровцы	село, став	Щурівці
Якимовцы	село	Якимівці
Янцевичи	село, став	?

**Таблиця 3. Володіння князів Жаславських
зі спадщини князів Сангушків за поділом 1593 р.**

Назва маєтку	Характер маєтку	Сучасна локалізація
--------------	-----------------	---------------------

Володимирський повіт

Маєток Михайловець на передмісті м. Володимира

монастир св. Михайла	опустілий монастир	Володимир, пд. ч.
Янчинський Двір	двір	?
Волиця Рада	сілице	?

Турійська волость

Турійськ	замок, місто, фільварок	Турійськ
Болбли	село	Бобли
Бужковичі	двір, село, фільварок	Бужковичі
Ворищі	двір, село, фільварок	Орищі
Гаруша	село	Гаруша
Дольськ	село, фільварок	Дольськ
Задіби	двір, село, фільварок	Задіби
Залісці	двір, село, фільварок	Тагачин, зх. ч.
Кольчин	двір, село, фільварок	Кульчин
Кустичі	двір, село, фільварок	Кустичі
Лисово	двір, село, фільварок	Лисів на сх. від Орищі

¹⁶⁴ У реєстах листів 1582 р. фігурує як село Жидово, 1596 р. – як село Закриниччя, а 1597 р. – як маєток Смаглець, або Жидово, потім званий містечком Закриниччя (ANKr. – ASang. – Rkps 1000/I. – S. 310).

Луковичі	двір, село, фільварок	Луковичі
Мировичі і Гормузи	двір, село, фільварок	Мировичі
Обеніж	двір, село	Обеніжі
Осая	село	Оса
Растово	село	Растів
Сільце	двір, село, фільварок	Селець
Соловичі 1	двір, село, фільварок	Соловичі ?
Соловичі 2	двір, село, фільварок	Соловичі ?
Ставок	село	Ставок
Торговище	село	Торговище
Тягачин	двір, село, фільварок	Тагачин

Несухойська волость

Несухойжі	замок, місто, двір, фільварок	Тойкут
Березово	двір, село, фільварок	?
Боровно	село, руди на річках Березниця і Лукниця	Боровне
Буцин	село	Буцинь
Войгощі	село	Воєгоща
Грабово	село	Грабове
Дороготеші	село	Доротищі
Заріччя	село	Заріччя
Козлиничі	село	Козлиничі
Кречевичі	село	Кричевичі
Лапневичі	село	Лапні
Ломачина Волиця	двір, село, фільварок	Ломачанка
Любче	фільварок	Любче
Пісочно Духівське	двір, село, фільварок	Пісочне
Сереховичі	село	Сереховичі

Луцький повіт

Звенигородська волость¹⁶⁵

Звенигород	замок, містечко	Горішне?
Голятин	село	Іванівка?
Звиняче	двір, село, фільварок	Звиняче
Колмовищі	село	Кумовище
Красово	село	Красів
Мислини	село, фільварок	Мислині
Новий Став	село	Новостав
Ольгівка	двір, село, фільварок	Вільхівка

¹⁶⁵ За поборовим реєстром 1589 р., Голятинська волость князя Романа Сангушка (AGAD. – Archiwum Skarbu Koronnego. – I [Rejestrzy podatkowe]. – Sygn. 31. – K. 18 v.-19 (1589).

*Серницька волость*¹⁶⁶

Серники	двір, село, фільварок	Сирники
Васильковичі	село	?
Дідовичі	село	Дідовичі
Зенківська Волиця	сільце	?
Княгинин	село	Княгининок
Козин Став	село	?
Своз	село	Звози
Солтисові Руди	село	?
Сопотовичі	село	?
Тросянка	село	Тросянка

¹⁶⁶ За поборовим реєстром 1589 р., майже всі поселення входили в Чернгородську волость Романа Сангушка (AGAD. – Archiwum Skarbu Koronnego. – I [Rejestrzy podatkowe]. – Sygn. 31. – K. 19 v.-21), а в акті передачі маєтків князя 1591 р. під опіку Януша Жаславського фігурує двір і село Серники з фільварком і волостю (*Radziwiński Z. L.* Monografia xx. Sanguszków... – T. 2, cz. 2. – S. 62–63).